

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І ПЕРЕКЛАДУ**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В.о. завідувача випускової кафедри
_____ Л.Г. Буданова
«_____» _____ 2022 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР

**ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
(ПЕРЕКЛАД ВКЛЮЧНО), ПЕРША – АНГЛІЙСЬКА»**

**Тема: *ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПОМИЛОК
ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ***

Виконавець: студентка групи ФЛ-201«М» ХОМЕНКО ІННА СЕРГІЇВНА

Керівник: : канд. філол. наук, доцент ЄНЧЕВА ГАЛИНА ГРИГОРІВНА

Нормоконтролер: _____ (Кондратенко Юлія Вікторівна)

Київ 2022

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Теоретичне підґрунтя дослідження художнього перекладу	8
1.1. Художній переклад як особливий вид перекладу.....	8
1.2. Проблема оцінки якості перекладів. Адекватність і еквівалентність перекладу.....	12
1.3. Види перекладацьких трансформацій та їх реалізація у художньому перекладі.....	18
1.4. Класифікації перекладацьких помилок. Перекладацькі помилки, обумовлені лінгвокультурними чинниками.....	23
1.5. Класифікація перекладацьких помилок за типом експресивності.....	29
1.5.1.Перекладацькі помилки імпресивного типу.....	29
1.5.2. Перекладацькі помилки експресивного типу	32
1.5.3. Неправильний вибір значення з кількох значень багатозначного слова.....	32
1.5.4. Неправильна передача реалій.....	33
1.5.5. Неправомірне вилучення інформації.....	34
1.5.6. Неправильна передача порядку слів у перекладі.....	35
1.5.7. Порухення норм поєднання слів у реченні.....	36
1.5.8. Узуальні порушення, тобто невідповідність жанрово- стилістичним особливостям тексту, що перекладається.....	38
Розділ 2. Методика та методи аналізу перекладацьких помилок у художньому творі.....	40
2.1. Виявлення у художньому тексті перекладацьких помилок	40
2.2. Спеціальні методи лінгвістичного дослідження перекладацьких помилок.....	42
2.3. Етапи перекладацьких помилок у художньому творі.....	46

Розділ 3. Лексико-семантичні особливості перекладацьких помилок у художньому перекладі на матеріалі роману С. Кларк «Джонатан Стрейндж і м-р Норрелл».....	48
3.1. Загальні особливості перекладу роману С. Кларк «Джонатан Стрейндж і м-р Норрелл».....	48
3.2. Аналіз лексико-семантичних перекладацьких помилок в романі.....	51
3.2.1. Неправильний вибір значення з числа деяких значень полісемічного слова.....	52
3.2.2. Невірна передача реалій у перекладі роману.....	57
3.2.3. Невиправдані додавання під час перекладу.....	62
3.2.4. Узуальні порушення, тобто невідповідність жанрово-стилістичним особливостям тексту, що перекладається.....	72
3.2.5. Порушення норм поєднаності в мові перекладу.....	75
Висновки	80
Список використаних джерел	83
Додатки.....	92
Додаток А.....	93
Додаток Б	94
Додаток В	95
Додаток Д.....	96
Додаток Е.....	97
Додаток Ж.....	98

ВСТУП

У період інтенсивного розвитку глобалізації переклад має велике значення у зв'язку з зростаючою необхідністю встановлення міжкультурної комунікації між країнами та її населенням. Перекладна творчість виступає засобом передачі національного етосу та культурних здобутків, особливо художня література. Саме тому на різних етапах формування наукової думки дослідники у галузі лінгвістики та перекладознавства звертали свою увагу на проблему перекладу художніх текстів. Основними дослідженнями в цій галузі займалися такі вчені як С.Г Бархударов, В.Н. Комісаров, А.В. Федоров, Ю.П. Солодуб.

Необхідність забезпечення хорошої професійної підготовки перекладачів вимагає систематизації знань про загальне та спеціалізоване у перекладі щодо конкретних мов. Незважаючи на вже зроблені досягнення та нові дослідження в цій галузі, їх специфіку та глибину, проблема перекладу художніх текстів залишається й досі відкритою та незавершеною, а тому потребує подальшого розвитку та опрацювання. Цей факт зумовлює **актуальність** цього дослідження.

Мета дослідження полягає у вивченні способів досягнення «адекватності» перекладу, аналізу перекладацьких помилок, а також вивчення специфіки перекладу художнього тексту.

Досягнення мети потребує вирішення наступних **завдань**:

- 1) Вивчення наукової та художньої літератури стосовно проблеми дослідження. Розгляд процесу перекладу художніх творів як особливого виду діяльності
- 2) Вивчення поняття «адекватність перекладу» та «еквівалентність перекладу».
- 3) Вивчення класифікацій перекладацьких трансформацій, запропонованих різними лінгвістами та дослідниками.
- 4) Висвітлення класифікацій перекладацьких помилок та чинників їх виникнення.

5) Проведення порівняльного аналізу художнього тексту оригіналу та його запропонованого перекладу на українську мову. Виділення основних перекладацьких помилок під час перекладу, їх класифікація, групування та аналіз, розробка покращеного варіанту перекладу.

Об'єктом дослідження є перекладацькі помилки в процесі перекладу, вилучені методом наскрізної вибірки з англomовних художніх творів та їх відповідники українською мовою.

Предметом дослідження є виявлення та класифікація типів перекладацьких помилок, які виникають при перекладі англійських художніх текстів українською мовою.

У **методичному** аспекті проведення дослідження умовно розподіляється на три етапи: 1) підготовчий, на якому було зібрано матеріал та підготовлено теоретико-методологічну базу дослідження; 2) теоретико-методологічний, на якому було виокремлено об'єкт дослідження, проаналізовано зміст поняття адекватності перекладу та перекладацьких помилок. Також, було досліджено класифікації перекладацьких помилок в аспекті перекладу, виокремивши їх типи; 3) практичний, на якому було проаналізовано стратегії та засоби знаходження в контексті перекладацьких помилок та розглянуто методи їх уникнення.

Сформульовані мета та завдання дослідження зумовили застосування основних **методів дослідження**, що включають: 1. Метод операціоналізації понять для уточнення дефініцій основних термінів; 2. Метод суцільної вибірки для відбору емпіричного матеріалу; 3. Метод порівняльного аналізу для визначення різниці між відтворенням лексичного матеріалу мовою донором та мовою реципієнтом; 4. Метод дистрибутивного аналізу; 5. Метод кількісних підрахунків для систематизації отриманих результатів; 6. Описовий метод для класифікації досліджуваних мовних явищ; 7. Індуктивний метод для систематизації та узагальнення проаналізованих зразків лексичних засобів.

Джерелом фактичного матеріалу дослідження слугує роман С. Кларк «Джонатан Стрейндж і м-р Норрелл» та його переклад українською мовою здійснений Анатолієм Пітиком, Катериною Пітик та Богданом Стасюком.

Теоретичне значення отриманих результатів дослідження полягає у виявленні лексико-семантичних особливостей перекладацьких помилок під час перекладу художнього тексту та в інтегрованому розгляді поняття художнього перекладу з точки зору перекладознавства та літературознавства. Отримані в результаті порівняльного аналізу дані дозволяють оцінити майстерність перекладачів, пізнати мовні тонкощі перекладу та співвіднести результати дослідженого матеріалу із загальноприйнятими теоретичними положеннями.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання результатів дослідження на практичних заняттях та лекційних курсах з перекладознавства, літературознавства, лексикології, стилістики, а також інших спецкурсів при підготовці перекладачів та спеціалістів зі знанням іноземної мови. Результати дослідження також можуть бути застосовані при складанні практичних посібників для перекладачів та вдосконалення перекладацьких професійних навичок в галузі перекладу художніх текстів.

Апробація результатів дослідження здійснена на Міжнародній студентській науковій конференції «Модернізація та сучасні українські і світові наукові дослідження» (Тернопіль, 22 квітня 2022 рік), а також на Міжнародній студентській науковій конференції «Міжгалузеві диспути: Динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень» (Рівне, 9 вересня 2022 рік).

Публікації: Основні положення дипломної роботи викладені у двох публікаціях.

Хоменко І. С. Полісемія як причина виникнення перекладацьких помилок на прикладі роману С. Кларк «Джонатан Стрейндж і м-р Норрелл» / Інна Сергіївна Хоменко. // Модернізація та сучасні українські і світові наукові дослідження: матеріали II Міжнародної студентської наукової конференції, м. Тернопіль, 22 квітня, 2022 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». — Вінниця: ГО «Європейська наукова платформа», 2022. — №2. — С. 78–79.

Хоменко І. С. Проблематика розмежування понять еквівалентність та адекватність перекладу / Інна Сергіївна Хоменко. // Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень: матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Рівне, 9 вересня, 2022 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. — С. 199–200.

Мета та завдання дослідження зумовили таку його **структуру**: дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 98 сторінок, з них 91 сторінка – основного тексту. Список використаних джерел налічує 100 позицій, з них 84 – наукові праці, 2 – джерела матеріалу дослідження, 13 – довідкова література.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

1.1. Художній переклад як особливий вид перекладу

Переклад – це процес відтворення письмового тексту чи усного вислову однієї мовою засобами іншої мови і результат цього процесу [25]. Суть перекладу полягає у тому, щоб точно й повно висловити засобами однієї мови те, що вже зафіксовано засобами іншої мови у нерозривній єдності змісту і форми. За словами Й. В. Гете, це «один із найважливіших і найсуттєвіших засобів спілкування між людьми» [43].

Існує багато класифікацій перекладу, в загальній лінгвістиці виділяють:

- переклад **за формою**: письмовий та усний, що в свою чергу буває послідовним та синхронним;
- переклад **за способом**: буквальний(дослівний) та адекватний;
- переклад **за обсягом**: повний, реферативний, анотаційний;
- за жанрово-стилістичною класифікацією** виділяють художній (літературний) та інформативний (спеціальний) переклад.

На думку Є.В. Бреуса, лінгвіста та перекладача, «переклад - акт міжмовної комунікації. При перекладі має місце не тільки контакт двох мов, а й дотик двох культур» [7,с. 27].

Один із найвідоміших перекладачів, В.Н. Комісаров викладає чотири лінгвістичні теорії і, відповідно, наводить чотири визначення перекладу:

- 1) *денотативна теорія*: переклад – це «процес опису з допомогою мови перекладу денотатів, описаних мовою оригіналу»;
- 2) *трансформаційна теорія*: «переклад є не що інше, як перетворення одиниць та структур мови оригіналу в одиниці та структури мови перекладу»;
- 3) *семантична теорія*: переклад «полягає у розкритті сутності еквівалентних відносин між змістом оригіналу та перекладу»;
- 4) *теорія рівнів еквівалентності* пропонує «модель перекладацької діяльності, яка ґрунтується на тому, що відносини еквівалентності встановлюються між аналогічними рівнями змісту текстів оригіналу та перекладу» [25,с. 34-53].

«Художній переклад – переклад творів художньої літератури і художніх текстів. Цей переклад є інструментом культурного освоєння світу, розширенням колективної пам'яті людства, чинником самої культури» [94].

Переклад художньої літератури принципово відрізняється від інших видів перекладів. Насправді причина в тому, що суттєвим принципом художнього перекладу є переважання поетичної комунікативної функції. Це означає, що художній переклад, крім надання інформації читачеві, виконує ще й естетичні функції, а художній образ, створений у тому чи іншому літературному творі (образ персонажа чи природи), неодмінно матиме вплив на читача [43]. З цієї причини перекладач художнього твору повинен враховувати специфічні особливості тексту, адже саме поетичний акцент тексту відрізняє цей тип перекладу від текстів інформаційного типу [24].

Під час прочитання перекладеного з іноземної мови оповідання, вірша чи будь-який іншого літературного твору, текст піддається сприйняттю з його змістом, емоціями, героями. Досягти головної мети перекладу: створення конкретного образу для читача – це справжній виклик, тому художній переклад може передбачати деякі відхилення від звичного набору правил. Переклад відтворює оригінал. Чим вірніше зміст тексту, що пройшов через переклад, тим вища якість роботи перекладача.

«Переклад повинен як відобразити, так і перетворити оригінал, не «скопіювати» його зміст і форму, а відтворити їх засобами іншої мови іншого читача, ще й в умовах іншої культури, епохи, суспільства» [91, с. 15].

Дослівний переклад в свою чергу не може відобразити глибину і зміст літературного твору, адже перекладач відтворює не дослівне тлумачення оригінального тексту. Переважно йдеться про те, як це сприймається перекладачем, адже художній текст переписується від початку до кінця, це стосується, наприклад, коли очевидний вираз замінено синонімами, або коли змінюється структура речень [47].

Зокрема, перекладач повинен не лише досконально володіти мовою оригіналу та мовою-реципієнтом, а й повністю розуміти контекст, в якому це відбувається і вміти співвіднести його з контекстом країни, в якій він розташований [36].

Лінгвіст Т.А. Казакова в рамках інформаційного підходу до перекладу при розгляді стратегій, що здійснюються при передачі художніх текстів (до яких належать не тільки переклад художньої прози, але також переклад науково-популярних, публіцистичних та інших нетехнічних текстів), зазначає, що при перекладі творів такого стилю необхідно враховувати тип інформації, закладений у ці тексти, тобто перекладати та оцінювати переклад згідно з інформаційним принципом [21].

Відповідно до цього принципу будь-яке значення є інформацією, під якою розуміється «вплив тексту на свідомість, який зачіпає як розум, так і почуття, уяву, досвід» [23, с. 283]. Дослідник розрізняє об'єктивну інформацію, до якої належать лінгвістична інформація (стиль, лексика, граматики), культурна (соціально-історична) інформація, інформація предметної галузі та суб'єктивна. До суб'єктивної належать особистий зміст автора та особистий досвід та уява читача. До суб'єктивної інформації також можна додати емотивні, експресивні та оціночні значення [22].

Втрата чи спотворення однієї з них як у художньому, так і в нехудожньому текстах може призвести до «зсуву чи усунення як акценту, так і самих концептів чи ідей, тобто логічного значення повідомлення» [21, с. 283].

Отже, учений приходить до висновку, що всі елементи як об'єктивної, так і суб'єктивної інформації є важливими для «структури значення». Як стратегії, прийняті перекладачами при художньому перекладі дослідник виділяє об'єктивну стратегію, тобто стратегію оглядача та необ'єктивні стратегії, тобто стратегію помічника та стратегію просвітителя під час перекладу художніх текстів [21, с. 299].

У художньому перекладі є кілька **цілей**. Перше і найважливіше – передати читачеві те саме повідомлення, що й оригінальний текст, ось чому необхідно переконатися, що читач зрозумів не лише експліцитну сторону твору, а й імпліцитну, тобто приховану [32].

Інша **мета** художнього перекладу – дозволити читачеві, який не володіє мовою оригіналу, ідентифікувати себе з самим текстом, його персонажами та контекстом.

Художній текст має низку особливих **ознак**. Для нього характерне розмаїття художніх тропів і стилістичних фігур. Також до ознак художнього тексту відносяться [66]:

- фікційність (тобто світ, що зображується в тексті, є вигаданим);
- синергетична складність;
- цілісність художнього тексту;
- взаємозв'язок всіх елементів тексту, тобто когерентність тексту;
- рефлексивність поетичного слова, посилення актуалізації лексичного рівня;
- наявність імпліцитних, тобто прихованих, смислів;
- вплив на зміст художнього тексту міжтекстових зв'язків [59, с. 107].

Загалом, вирізняють **два способи перекладу** художнього тексту. Прямий переклад і непрямий переклад. У прямому перекладі перекладач використовує ту саму лексику, що й у тексті оригіналу, ніяким чином не трансформуючи її, тобто дослівно. Такий спосіб не є широко використовуваним при перекладацькій діяльності, адже має ряд суттєвих недоліків. Такий спосіб може застосовуватися лише при перекладі частини літературного твору, для якої він буде прийнятним [3].

При непрямому перекладі оригінальний текст транспонується таким чином, щоб його було легко зрозуміти мовою читача. У сфері лінгвістики, **транспонування**– це «перенесення чого-небудь (ідеї, образу, термінології тощо) з одного жанру в інший, з однієї науки в іншу, відповідно змінюючи, пристосовуючи» [90]. Цей метод має перевагу, що дозволяє читачеві, який не знає оригінального тексту, повністю зрозуміти перекладений текст.

Літературні перекладачі відіграють дуже важливу роль у світі перекладу і відрізняються від інших видів перекладачів насамперед тим, що не мають послуговуватися спеціалізованою термінологією. Проте вони беруть участь у спілкуванні та поширенні літературних творів, а також дозволяють автору чи письменнику донести свою роботу та ідеї до читачів мовою, яку вони обрали для перекладу. «Художній переклад – це не лише засіб спілкування людей різних культур і різних мов, а й різновид культурної дипломатії» [40].

У такий спосіб переклад відіграв певну роль у демократизації літератури. Справді, у країнах, де розмовляли мовою, яка не мала політичної влади, перекладачі неінформативної літератури дозволяли іншим мовам нав'язуватися як літературні. Зокрема, перекладені твори надали мовам, які досі були зарезервовані для приватної сфери, право з'являтися у суспільному надбанні як літературні мови, що посилювало їх вплив на соціальній та політичній арені [2].

Неодмінно варто зауважити, що будь-який перекладений твір має свої наслідки, як приклад можна використати історичні події, пов'язані з книгою Карла Маркса «Капітал. Критика політичної економії», написану німецькою мовою. Її переклад на російську мову спровокував переоцінку цінностей, Жовтневу революцію та згодом перехід до тоталітарного радянського режиму. А отже можна стверджувати про величезну силу оригіналу та перекладу на життя суспільства в цілому [3, с.13-14].

1.2 Проблема оцінки якості перекладів. Адекватність і еквівалентність перекладу

Мова є вираженням культури та індивідуальності її носіїв, що, у свою чергу, створює проблеми, пов'язані з перекладом культурної дійсності, коли немає еквівалентності між двома мовами та культурами [1]. Різноманітність мов ґрунтується на різноманітності їх походження, а також на історії, навколишньому середовищі, матеріальній і духовній культурі народів у процесі мовного спілкування.

Усі ці фактори визначають особливість кожної мови, що іноді створює ряд складнощів для перекладачів, що змушує нас стикнутися з проблемою неможливості перекладу певних виразів чи змісту текстів, виражених однією мовою, на іншу.

У другій половині минулого століття взяла початок значна кількість теорій перекладу, більшість з яких мають спільну певну кількість ключових термінів, які кожен теоретик перекладу намагається визначити заново. Це поняття **еквівалентності** та **адекватності** перекладу, одні із ключових термінів перекладознавства [52].

Питанню еквівалентності присвячено праці таких відомих учених, як Ю.Найда, А. Нойберт, В. Виноградов, М. Гарбовський, Р. Зорівчак, В. Комісаров, Л.Латишев та інші.

В. Комісаров надає таке визначення еквівалентності «смилова спільність прирівнюваних один до одного одиниць мови й мовлення». Еквівалентність використовується як одиниця семантичної подібності між мовою оригіналу та текстом перекладу. Еквіваленти є функціональними заміниками вихідних мовних одиниць [24]. Оскільки повна ідентичність ситуаційного контексту та системи значень у різних культурах неможлива, повна еквівалентність також неможлива.

Термін *еквівалентності* є порівняно новим, адже до цього широко використовувався термін *адекватності*, який тлумачився надто дослівно, тому почав виходити з ужитку [47]. Проте лінгвіст В. Комісаров все ж пропонує розмежовувати ці два поняття, адже в своїх дослідженнях він вказує, що адекватний переклад є більш широким поняттям, ніж еквівалентний, адже здійснюється на всіх рівнях мови, а не тільки між мовними одиницями. Наразі на пострадянському просторі ці два терміни все ще є синонімічними, проте зарубіжні вчені різко розмежовують їх [67].

Вперше про розмежування понять *еквівалентності* та *адекватності* заговорили обґрунтування теорії Скопос, розробленої німецькими лінгвістами Катаріною Райс та Гансом Фермеєром [78]. Згідно цієї теорії, замовник перекладу визначає його головну ціль, мету, аудиторію та затверджує методи та способи перекладу вихідного тексту. Зокрема, за вимогою перекладач може як чітко слідувати оригіналу, його структурі та навіть стилю, так і зовсім знехтувати їм. Поняття «адекватність», відповідно, відноситься саме до процесу перекладу [52]. Отже, підсумовуючи, ця праця дозволила віднести до перекладу не лише художній чи інформаційний, а й скорочений та інші види, такі як переклад для релігійних общин, коли випускається чи навіть змінюється певна частина оригіналу заради морально-етичних норм.

Саме ця теорія дозволила розмежувати поняття «адекватність» перекладу від «еквівалентності», адже *еквівалентним* називається переклад, при якому

зберігається зв'язок між вихідним текстом і цільовим, тоді як *адекватний* переклад відповідає поставленій меті незалежно від обраного способу перекладу та змін, які були до нього внесені перекладачем [87].

Процедури або стратегії, які обговорюються в академічних публікаціях, служать як для аналізу, так і для категоризації еквівалентності перекладів, а також для покращення набуття навичок перекладу, оскільки знання і вміння їх порівнювати безперечно необхідні для досягнення адекватного перекладу.

На думку В. Балахтара та К. Балахтара, у контексті спеціалізованого тексту переклад можна вважати адекватним, якщо зберігається хоча б одна з двох наступних умов [63, с. 5]:

- 1) всі терміни та їх поєднання правильно перекладені;
- 2) переклад зрозумілий спеціалісту, оскільки він чітко розуміє зміст написаного і не має питань чи зауважень до перекладача.

Адекватний переклад – це насамперед відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови, при цьому перекладач має право користуватися різноманітними перекладацькими трансформаціями та методами для досягнення цієї відповідності [91].

Російський лінгвіст Н. Складчикова пропонує чотири параметри адекватності перекладу [53]:

- параметр адекватності передачі семантичної інформації;
- параметр адекватності передачі емоційно-оціночної інформації;
- параметр адекватності передачі експресивної інформації;
- параметр адекватності передачі естетичної інформації.

Юджин Найда, американський перекладач та лінгвіст, пропонує дві категорії еквівалентного перекладу [10]. Терміни динамічна еквівалентність і формальна еквівалентність, введені цим дослідником, пов'язані з двома різними підходами до перекладу, які використовуються для досягнення різних рівнів буквальності між вихідним текстом і цільовим текстом. Згодом Найда відійшов від поняття «динамічна еквівалентність» і надав перевагу терміну «**функціональна еквівалентність**» [77].

Динамічна еквівалентність розуміється як змістовний переклад (переклад значень фраз або цілих речень), тобто це переклад сенсу речення без використання у цільовій та вхідній мовах однакових мовних одиниць. В той час як формальною еквівалентністю вважається дослівний переклад (переклад значень слів і фраз більш буквально), зберігаючи буквальну вірність, не вдаючись до перефразування [57].

Оскільки підхід динамічної еквівалентності уникає суворого дотримання граматичної структури оригінального тексту на користь більш природного відтворення цільовою мовою, він іноді використовується, коли читабельність перекладу важливіша за збереження оригінальної граматичної структури [50].

Формальна еквівалентність часто є більш метою, ніж реальністю, хоча б тому, що одна мова може містити слово для поняття, яке не має прямого еквіваленту в іншій мові. У таких випадках може бути використаний динамічний переклад або може бути створений неологізм у цільовій мові для представлення концепції (іноді шляхом запозичення слова з мови джерела) [10]. Чим більше мова оригіналу відрізняється від мови перекладу, тим складніше може бути зрозуміти дослівний переклад, не змінюючи або переставляючи слова цільовою мовою. З іншого боку, формальна еквівалентність може дозволити читачам, знайомим з мовою оригіналу, проаналізувати, як значення було виражено в оригінальному тексті, зберігаючи неперекладені ідіоми, риторичні засоби (наприклад, такий різновид літературних структур як хіастичні структури в Біблії), такий тип еквівалентності є єдиним методом при перекладі саме святих сакральних текстів [66].

Науковий світ надає величезне значення саме класифікації, представленої В.Н. Комісаровим у своїй книзі «Теорія перекладу (лінгвістичні аспекти)», написану та опубліковану в 1990 році в Москві. В ній науковець виділив 5 рівнів еквівалентності між оригіналом та перекладним текстом [25].

1. **рівень мети комунікації**, де основною ціллю є збереження лише тієї частини змісту тексту, яка відповідає саме меті комунікації. Цим найчастіше виступає вираження емоцій, яке замінюється найчастіше іншими мовними одиницями в перекладі на українську мову, але які б зберегли експресивність

виразу. Наприклад: «*Looks like I blew that too – Прокляття, я зовсім не це хотіла сказати*» [15].

Характерними **особливостями** цього типу є:

- розбіжність лексичного складу - у вихідному тексті та тексті перекладу використовуються різні лексичні одиниці;
- несумісність синтаксичної організації;
- неможливість пов'язати лексику оригіналу та перекладу відносинами семантичного перефразування;
- неможливість пов'язати структуру оригіналу та перекладу відносинами синтаксичної трансформації (варіювання);
- відсутність реальних, прямих логічних зв'язків між двома текстами, які б дозволяли стверджувати, що в обох текстах описується та сама ситуація;
- найменша спільність змісту оригіналу та перекладу порівняно з іншими перекладами, визнаними еквівалентними.

2. рівень опису ситуації; крім збереження мети комунікації описується одна й та сама позамова ситуація (навіщо сказано і про що сказано). Наприклад: *He answered the call . - Він зняв трубку* [25].

Основними характеристиками саме цього рівня еквівалентності виступають [73]:

- ідентифікація в оригіналі та перекладі однієї і тієї ж ситуації при зміні способу її опису;
- непорівнянність лексичного складу і синтаксичної організації;
- неможливість пов'язати лексику і структуру двох текстів відносинами семантичного перефразування;
- збереження в перекладі вказівки на ту саму ситуацію, що доводиться існування прямих логічних зв'язків між двома повідомленнями.

3. рівень висловлювання; зберігається не тільки мета комунікації і вказівка на ситуацію, а й спосіб її опису. Наприклад: *Cooking makes me bad-tempered – «Від приготування обіду у мене зовсім псується настрій»* [25].

-сміслова спільність оригіналу та перекладу включає максимальну близькість значень співвіднесених лексичних одиниць;

-відсутність паралелізму лексичного складу;

-відсутність паралелізму синтаксичної структури;

-неможливо пов'язати структури оригіналу та перекладу відносинами синтаксичної трансформації;

-збереження у перекладі мети комунікації та ідентифікації тієї ж ситуації, що й у оригіналі;

- збереження у перекладі загальних понять, за допомогою яких здійснюється опис ситуації у оригіналі.

4. **рівень повідомлення;** поряд із попередніми трьома компонентами на цьому рівні відтворюється значення синтаксичних структур оригіналу. Наприклад: *I told him what I thought of him* – «Я сказав йому свою думку про нього» [25, с. 108].

-значний, хоч і неповний, паралелізм лексичного складу;

-використання у перекладі синтаксичних структур, аналогічних структурам оригіналу або пов'язаних з ними відносинами синтаксичної трансформації;

-збереження в перекладі мети комунікації, вказівки на ситуацію та способу її опису

-передає інформацію навіщо сказано, що сказано, як сказано та яким чином сказано.

5. **рівень мовних знаків,** на цьому рівні досягається максимальний ступінь близькості оригіналу та перекладу, який тільки можливий між текстами. Наприклад: *I went to the school*– «Я пішов в школу» [25, с. 109].

-високий рівень паралелізму структурної організації тексту;

- максимальна співвіднесеність лексичного складу у двох текстах;

- збереження у перекладі всіх основних частин змісту оригіналу, а саме мети комунікації, способу опису ситуації, синтаксичної ситуації.

Цінністю теорії Комісарова є те, що він розробив ієрархічну структуру рівнів еквівалентності, а також обґрунтував її основні поняття та розмежував відмінності між оригіналом та перекладом на рівні мінімальних мовних одиниць.

Отже, під перекладом мається на увазі передача змісту, вираженого вихідною мовою, за допомогою засобів перекладної мови відповідно до комунікативної спрямованості тексту. В теорії перекладу виділяють поняття адекватності та еквівалентності. Під еквівалентністю розуміється найбільш повна передача інформації та стилістичних особливостей, закладених у тексті оригіналу. При цьому абсолютної еквівалентності при перекладі досягти неможливо, у зв'язку з лінгвокультурними, історичними та іншими розбіжностями між мовами. Проте еквівалентність може виявлятися на різних рівнях (рівні слів, речень тощо). Адекватність перекладу проявляється лише на рівні всього тексту. Також перекладачі у процесі перекладу вдаються до різноманітних перекладацьких трансформацій. У дослідженні за основу беруться як класифікація чотири види трансформацій: лексичні, граматичні, лексико-граматичні та стилістичні.

1.3. Види перекладацьких трансформацій та їх реалізація у художньому перекладі.

Основною вимогою будь-якого перекладу, від художнього до наукового, є безперечно, його еквівалентність, як вже було визначено в попередньому підрозділі. Для досягнення високого ступеню цієї адекватності лінгвісти послуговуються низкою прийомів, так званих перекладацьких трансформацій, що являє собою принципи та моделі перекладу, виведені лінгвістами для полегшення процесу перекладу, щоб «хоч би частково об'єктивувати інтуїцію перекладача та підкріпити її даними лінгвістичного аналізу» [7, с. 34]. Головним завданням перекладача на цьому етапі є впізнавання ситуативної моделі та її співвіднесення з вже відомим видом трансформації, яка використовується саме в цьому випадку. Однак художній переклад все ж вважається найскладнішим для перекладу навіть з використанням трансформацій, адже кінцева ціль це не лише донести текст, а й емоції, стиль. Тому беручи до уваги теорію Скопос, яка згадувалася раніше, для художнього перекладу вирішальним та більш значимим є саме адекватний переклад, ніж еквівалентний [68].

Відомі лінгвісти виражають поняття «трансформацій» з різних точок зору. Найбільш популярними дефініціями в науковому світі вважаються дані В. Комісаровим, Л. Латишевим, Я. Рецкером та О. Швейцером.

Так, наприклад, Л. Латишев дає визначення цьому терміну: « **Трансформація** – це спосіб перекладу, для якого характерний відхід від семантико-структурного паралелізму між оригіналом та перекладом» [30,с.24]. Радянський лінгвіст та перекладач І. Рецкер під трансформаціями має на увазі прийоми логічного мислення, за допомогою яких перекладач розкриває значення іншомовного слова в контексті і знаходить йому відповідник [24]. Він розрізняє трансформації, що не збігаються зі словниковим запропонованим варіантом (**лексичні трансформації**) і окремо виділяє перетворення структури речення в процесі перекладу відповідно до норм цільової мови (**граматичні трансформації**) [48].

В. Н. Ярцева, автор та редактор лінгвістичного енциклопедичного словника, трактує трансформації лише як спосіб подання простої синтаксичної структури в більш складному вигляді в цільовій мові [1]. В цілому, ні вітчизняні, ні зарубіжні вчені не дійшли спільної згоди щодо єдиної класифікації, тому їх існує досить велика кількість, адже кожен трактує їх по-різному.

Найбільш вичерпно з лінгвістичної точки зору трансформації були описані саме В. Комісаровим та Л. Бархударовим, тому для розгляду надалі оберемо їх класифікації.

Бархударов виділяє таку систему перекладацьких трансформацій [6]:

-Перестановки, тобто зміна порядку слів, речень чи навіть абзаців у тексті перекладу;

-Заміни різного роду, синонімічні чи антонімічні заміни, прийоми конкретизації чи генералізації, компенсація(наприклад, передавання розмовної мови на письмі);

-Додавання елементів;

- Вилучення, тобто видалення певного елементу без втрати сенсу.

Бархударов зазначає, що ці трансформації найчастіше використовуються комплексно, в поєднанні, та набагато рідше в чистому вигляді.

В. Комісаров запропонував іншу класифікацію, що включає три компоненти [25]:

1. **Лексичні**, які містять транскрибування та транслітерацію, калькування, лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція).

2. **Граматичні**, які включають синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), граматичні заміни (заміни форм слова, частин мови, членів речення), членування і об'єднання речень.

3. **Комплексні**, або лексико-граматичні, до яких належать експлікація (описовий переклад), антонімічний переклад (заміна слова антонімом, стверджувального речення заперечним) та компенсація.

Такі прийоми як транслітерація та транскрибування є унікальними серед класифікацій перекладацьких трансформацій та не зустрічаються в працях інших лінгвістів з цієї тематики.

У працях зарубіжних вчених не зустрічається термін «перекладацька трансформація», його введенням, дослідженням та класифікацією займалися переважно радянські вчені. Проте широкого використання по всьому світу набув термін «процедури перекладу». Тут варто згадати канадських вчених Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне, які розробили класифікацію цих процедур з методологічною метою для навчання майбутніх перекладачів у своїй праці «*Stylistique comparée du français et de l'anglais*» [9]. Вони виділили сім таких прийомів, які реалізуються на трьох рівнях: лексичному, морфолого-синтаксичному і на рівні повідомлення.

Їх можна розподілити ще на дві великі групи:

1) **ПРЯМІ**, які включають в себе такі техніки як:

А) **Запозичення** – найпростіший процес, який полягає в тому, що не перекладають і залишають слово чи вираз із мови оригіналу мовою перекладу як є. Основними причинами використання саме цього методу є:

-з міркувань використання: глядачі сказали «на біс, браво»;

- відсутність еквіваленту: ходімо в паб;

-з метою створення риторичного ефекту (місцевий колорит, гумор тощо);

Особливо корисно, коли в цільовій мові немає еквівалентного терміну. Це також дає змогу чітко розташувати текст у його культурному контексті за допомогою реєстру використаної лексики.

Наприклад: *the gendarmes*-жандарми, *the pub*-паб [9, с. 43].

Б) Калькування (переклад слово в слово)

Калькування досить буквально перекладає слово або вираз вихідної мови. Це «копія» оригіналу, запозичення, яке було перекладено.

Наприклад: *The United States of America: Сполучені Штати Америки, the Cold War: Холодна війна* [9, с. 45].

Використовувати калькування слід тільки з обережністю, оскільки воно дуже легко призводить до неправильного тлумачення або навіть нісенітниць, дуже серйозної помилки в перекладі.

С) Дослівний переклад

Процес перекладу вихідної мови слово в слово, не змінюючи порядок слів або граматичну структуру, залишаючись при тому правильним й ідіоматичним.

Перекладні перешкоди, пов'язані з дослівним перекладом, дуже численні, і він не рекомендований для частого використання, адже працює лише в небагатьох випадках.

Наприклад: *She began to read*-Вона почала читати [9, с. 47].

Такий прийом перекладу часто призводить до великої кількості перекладацьких помилок, пов'язаних з буквализмом. Часто недосвідчений перекладач просто використовує схоже слово у вихідній мові, навіть якщо воно не є еквівалентом та являє собою помилку.

Наприклад: *complexion* (комплексія = колір обличчя), *patron* (патрон = частіше клієнт), *public house* (публічний будинок = пивна, бар) [9, с. 47].

2) Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне у своїй праці виділяють ще другу групу, до якої належать НЕПРЯМІ техніки перекладу:

А) Транспозиція

Процес, який передбачає зміну граматичної категорії слова при переході з однієї мови на іншу.

Найчастіше існують такі варіанти транспозиції: іменник-дієслово, іменник-прислівник, прикметник-іменник, прикметник-дієслово, дієслово-іменник, прислівник-іменник, прийменник-дієслово [14].

Наприклад: *It was a **surprise** to me, therefore, to hear him asking Holmes in an eager voice.* [3, с. 127]

Через це мене дуже здивувала нетерплячість, з якою він розпитував Холмса.[3, с.128].

Транспозиція повинна використовуватися, коли дослівний переклад не має сенсу, викликає помилку перекладу або є незрозумілим (структурна проблема). Якщо переклад не є ні автентичним, ні ідіоматичним, потрібно вдатися до транспозиції.

Б) Модуляція

Процес, що передбачає зміну точки зору, щоб уникнути використання слова або виразу, які погано вживаються в мові перекладу. Це також дає змогу врахувати відмінності у вираженні понять між двома мовами: перехід від абстрактного до конкретного, від частини до цілого, від ствердження до заперечення. Термін був перейнятий у канадського лінгвіста Ж. Патона, що написав працю, присвячену перетворенням у перекладі [70].

Наприклад: *His proposal was rather strange. I need to think over once more.*- Його пропозиція була досить дивною. Мені треба ще раз подумати **над нею** [9, с. 56].

С) Еквівалентність

Процес, що полягає в перекладі повідомлення в цілому (особливо використовується для вигуків, усталених виразів або ідіоматичних виразів). Перекладач повинен чітко зрозуміти ситуацію на мові оригіналу і повинен знайти еквівалентний вираз, який був би відповідним і який би використовувався в тій самій ситуації в мові перекладу. Це абсолютно різні методи формування та редагування повідомлення від однієї мови до іншої.

Наприклад: *senior citizens*-люди поважного віку, *what's up* ?-що нового? [42].

D) Адаптація

Використання культурного еквіваленту, який відноситься до того самого поняття, що й у мові перекладу. Лінгвісти надають особливої уваги та ролі саме цьому процесу перекладу, виділяючи його серед інших. Особливо важливим він є під час перекладу саме художніх творів, в особливості драматичних, коли потрібно донести всі культурні відтінки без втрати ліричного відтінку.

Наприклад: звуконаслідування, яке у англійській мові уподібнює спів півня звуку «*cock-a-doodle-do*», тоді як українська асоціює його швидше з «*кукуріку*» [26].

Цікавим є факт навіть виникнення терміну «*tradaptation*» у французькій лінгвістичній школі, який утворився шляхом складання слів «*traduction*» та «*adaptation*», що перекладаються як *переклад* та *адаптація* [88]. Термін був вперше введений Жаном Деліслем, канадським лінгвістом, перекладачем та істориком у 1986 році, щоб підкреслити всю значущість методу адаптації для процесу перекладу в сучасному світі [69].

Підсумовуючи, всі ці техніки були зібрані різними перекладачами протягом всієї їх творчої кар'єри для спрощення перекладу типових фраз та полегшення роботи перекладача. Особливо практичної цінності ці техніки представляють в художньому типі перекладу, так як допомагають без втрати сенсу передати ще й емоційне та культурне забарвлення мовних одиниць, а також зберегти колорит та тон тексту в цілому [13].

Адже неправильне використання цих технік, їх ігнорування та малий досвід перекладача часто призводять до різного роду перекладацьких помилок.

1.4. Класифікації перекладацьких помилок. Перекладацькі помилки, обумовлені лінгвокультурними чинниками.

Перекладач є однією з найдавніших професій, яка потребує багажу знань та вмінь, проте інколи їх недостатньо для коректного перекладу, що призводить до появи перекладацьких помилок. Так чи інакше вони дають свої невтішні результати, а інколи навіть стають предметом міжнародних скандалів та впливають на історію.

Проте, оминаючи політику, помилки в перекладі досить часто трапляються і в художньому неякісному перекладі, спершу на етапі перекладу оригінального твору, потім на етапі редактури та в кінцевому результаті отримуємо неякісний продукт.

В загальній лінгвістиці та теорії перекладу це є актуальною темою, в зв'язку з поширеним використанням машинного перекладу, в якому часто фігурують різного роду помилки.

Згідно з А. Д. Швейцером, радянським лінгвістом, помилка – це «необґрунтований відступ від нормативної вимоги еквівалентності» [62, с. 21]. А теоретик Р. К. Мін'яр-Білоручов визначав помилку «як міру невідповідності перекладу оригіналу» [3, с.33].

В. Н. Комісаров вважав помилку «заходом дезінформуючого впливу на читача» [25, с.44].

Наразі неможливо виділити одну загальноприйнятую класифікацію перекладацьких помилок, яка б задовольнила усіх лінгвістів, тому існує досить велика кількість класифікацій, які розглядають цей термін з різних точок зору та методів впливу.

В перекладознавстві виділяють два основних типи помилок, в залежності від зовнішніх факторів:

- 1) Помилки, що відбуваються під впливом рідної мови;
- 2) Помилки, пов'язані зі структурою мови перекладу;

Основними причинами виникнення таких помилок М. К. Гарбовський називає такі фактори, які детально описує в своїй праці «Теорія перекладу» [12]:

- недостатнє володіння мовою оригіналу;
- недостатні лінгвістичні та екстралінгвістичні знання в спеціалізованій області перекладу;
- недостатня увага до авторської позиції в тексті;
- невміння дотримуватися авторського індивідуального стилю та передавати його в перекладі.

Деякі дослідники до цього списку додають ще невміння впізнавати «фальшиві друзі перекладача» або ж псевдоінтернаціоналізми, тобто слова, що мають дуже подібне звучання в різних мовах, але неідентичне значення.

Для загального розуміння та категоризації перекладацьких помилок найкраще буде розглянути кілька класифікацій та виокремити ту, якою будемо послуговуватися під час практичного аналізу.

I. Класифікація помилок з погляду мови.

Німецький лінгвіст Ральф Штейнбах та М.А.Куніловська пропонують розрізняти такі помилки [47]:

1. Орфографічні, тобто неправильне написання слова;
2. Граматичні: морфологічні та синтаксичні (невірне словотворення або неправильне складання речення);
3. Лексичні (неправильне використання основного або контекстуального значення слова, а також порушення норм сполучності слів).

II. Класифікація помилок за ступенем дезінформуючого впливу.

Ця класифікація лінгвістів Л. К. Латишева та А. Л. Семенова вважається однією з найбільш достовірних, адже автори чітко окреслюють різновиди помилок.

Вони розподіляють їх на дві великі групи, а саме: 1) помилки в передачі вихідного змісту; 2) помилки, пов'язані з адаптацією змісту і форми тексту на перекладача до комунікативної компетенції реципієнтів [5, с. 164-171].

Також лінгвісти поділяють помилки на п'ять категорій.

- 1) **Спотворення** – суб'єктивне відхилення змісту перекладу від оригіналу, що спричиняє дезорієнтацію читача в загальній ситуації, що описується.
- 2) **Неточності** – неспівпадіння в деталях тексту, що виникає, коли перекладач неправильно зрозумів вихідний твір або ж не зміг знайти відповідний еквівалент в цільовій мові.
- 3) **Неясності** – спотворення перекладу за рахунок невідповідності синтаксичної конструкції, що ускладнює розуміння.

4) **Нормативно-мовленнєві та нормативно-мовні помилки** – тобто порушення лексико-семантичного сполучення слів, а також недостовірне перенесення реалій.

5) **Стилістичні помилки** – вживання мовних одиниць, що не підходять під загальний реєстр тексту [88].

III. Класифікація помилок за етапами перекладу, у яких вони виникають.

М.К. Гарбовський та А.Б. Шевнін класифікують помилки в залежності від того, на якому етапі перекладу ці помилки виникають. Згідно з М.К. Гарбовським, «помилки можуть бути зумовлені як неправильним розшифруванням знаків, що становлять одиницю орієнтування, так і неправильним вибором знаків у перекладі для оформлення одиниці перекладу» [12].

Лінгвісти поділяють помилки згідно рівням, які найменували таким способом:

1. найпростішого поняття; Вони виникають в тому випадку, коли перекладач стикається з реаліями, діалектизмами, багатозначними словами, які перекладає невідповідно закладеному в них сенсу.

2. складного поняття; До цієї категорії відносять помилки в словосполученнях.

3. судження; Такі помилки зачіпають переклад не лише певних слів, а спотворюють сутність всієї частини тексту за рахунок невідповідного перекладу синтаксичних конструкцій, таким чином може відбутися заміна підмету речення, що змінить його зміст.

4. ставлення до предметної ситуації; Такий тип помилок трапляється через недостатній досвід перекладача та його неорієнтованість в описуваній життєвій ситуації. А отже допускаються такі підвиди помилок: пропуски (перекладацькі лакуни), сліпе слідування тексту оригіналу без розуміння його сенсу, неправильний опис ситуації.

Лінгвіст А.Б. Шевнін до цієї класифікації додає ще й узуальні порушення, тобто невідповідність жанрово-стилістичним особливостям тексту, що перекладається. Під **узусом** мається на увазі «прийняті у суспільно-мовній практиці

правила вимови та наголоси, слововживання, використання граматичних, стилєвих та інших мовних засобів» [63, с. 26].

Також А.Б. Шевнін розрізняє такі невідповідності [63]:

1. Когнітивні;
2. Мовні;
3. Лінгвокультурні.

Лінгвокультурний тип помилок є одним із тих, що зустрічаються найчастіше. Під цим типом помилок мається на увазі недотримання прийнятих у країні стандартів, адже переклад – це перш за все не лише правдива передача граматичних конструкцій, а й можливість передачі нюансів певної нації чи соціуму. Це також вживання певних мовних одиниць, властивих для тієї чи іншої групи людей за віком, походженням, статусом та професією [63].

Такий переклад вимагає від перекладача істотних лінгвістичних та екстралінгвістичних знань, а також вміння досконало орієнтуватися в культурі обох країн, щоб зуміти донести до читача всі деталі реалій та змусити його відчувати такі самі емоції, як оригінал.

Розділ науки про переклад, який займається перекладацькими помилками, називається перекладацькою ерратологією [64, с. 111]. Також можливі інші назви, такі як, наприклад, «девіатологія». Серед зарубіжних дослідників більше поширений термін «error analysis» [63, с.113]. У цьому дослідженні буде використовуватись термін «ерратологія», оскільки А.Б. Шевнін, автор обраної як основа роботи класифікації перекладацьких помилок у своїх дослідженнях використовує саме це поняття.

IV. Класифікація помилок із урахуванням прагматики тексту.

Ця класифікація була введена російським мовознавцем та перекладачем В.В. Здобніковим. За основу він бере твердження, що одиницею перекладу виступає сам текст, а отже головною метою перекладача стає правильна передача його комунікативної функції [79]. Автор також, як і А.Б. Шевнін, підкреслює лінгвокультурний чинник в своїй класифікації, відмічаючи важливість менталітету,

культури та інших фонових знань під час перекладу. Здобніков виділяє такі помилки, рунтуючись на прагматиці тексту [52]:

1. Невідповідність змісту оригіналу, що виявляється на рівні окремого речення;
2. Невідповідність нормі і узусу мови;
3. Невідповідність комунікативної інтенції автора оригіналу.

Однією з найвідоміших класифікацій на пострадянському просторі є класифікація помилок В.Н. Комісарова, представлена у роботі «Теорія перекладу (лінгвістичні аспекти)» [25]:

1. Помилки, що спотворюють зміст оригіналу і призводять до дезорієнтації читача.
2. Помилки, що недостовірно передають деталі тексту.
3. Помилки, що призводять до зниження якості тексту внаслідок використання перекладачем невірного стилю, використання невірних одиниць, зловживання жаргоном чи діалектизмами там, де вони непотрібні.
4. Порухення обов'язкових норм мови, що видає непрофесійність перекладача.

Отже, беручи до уваги всі вказані вище класифікації як зарубіжних, так і вітчизняних лінгвістів, можна виокремити основні види перекладацьких помилок, на яких і буде ґуртуватися аналіз [25]:

1. Змістовні помилки (функціонально-невмотивовані відхилення від вихідного змісту, неточності, неясності).

До цієї категорії також входять дві підгрупи, а саме:

- 1.1. Помилки предметної логічності (сене тексту оригіналу не відповідає сенсу тексту перекладу та описуваної в оригіналі дійсності)
- 1.2. Помилки понятійної логічності (порушення понятійної логічності тексту), тобто помилки, що з'являються на етапі розуміння та ускладнюють його, дезінформуючи читача.

2. Нормативно-мовні та нормативно-мовленнєві помилки (як-от порушення лексико-семантичної сполучності слів, наприклад, помилки у вживанні прийменників та сполучників).

3. Прагматичні помилки (невідповідність стилю, комунікативної мети автора оригіналу та перекладу).

4. Лінгвокультурні помилки (помилки, пов'язані з «адаптацією») змісту тексту до нових лінгвостічних умов.

1.5. Класифікація перекладацьких помилок за типом експресивності

Багато дослідників поділяють перекладацькі помилки два типи: «а) коли перекладач не зрозумів оригіналу і б) коли перекладач зрозумів думку автора правильно, але погано висловив її рідною мовою» [71,с. 282]. Надалі у цій роботі перший вид помилок називатиметься «помилками імпресивного типу», а помилки другого типу – «експресивного» [70,с. 67].

1.5.1.Класифікація перекладацьких помилок імпресивного типу

Помилками імпресивного типу є перекладацькі невідповідності, що ґрунтуються на неправильному розумінні перекладачем тексту оригіналу, його фактичного смислового навантаження та, як у випадку з художньою літературою, глибинного змісту. Вони можуть торкатися різних аспектів тексту як набору знаків (прагматичного, семантичного, синтаксичного), а також можуть зустрічатися на будь-якому рівні текстової структури, від слова та до предметної ситуації в цілому [12, с. 515]. Такі помилки загалом бувають грубішими, можуть спричинити неправильну передачу сенсу оригінального тексту, його фактичної суті.

Наука про інтерпретацію текстів має назву герменевтика. Вона розглядає текст як систему різною мірою очевидних смислів. Сприйняття сенсів тексту є першим кроком у його перекодуванні [1,с.51-52]. Це означає, що помилки дешифрування тексту (герменевтичні помилки, помилки імпресійного типу) є найбільш грубими та помітними при аналізі перекладу.

Як і зміст тексту, помилки імпресивного типу розрізняються за їх глибиною. Можливі герменевтичні помилки лише на рівні:

- слова
- речення
- тексту
- екстратекстуальні помилки.

Хоча представлені вище рівні досить різні, не можна сказати, що з них несе найменший чи найбільший вплив на смислове наповнення тексту. Все залежить від важливості того чи іншого уривка у загальному контексті твору.

Одним із видів герменевтичних помилок на рівні слова є асиметричні діалексеми (так звані «хибні друзі перекладача»). Це слова, що стосуються двох різних мов, але при цьому деяким чином подібні один до одного за зовнішньою формою, незважаючи на різницю в плані змісту [83,с. 329]. Асиметрія таких слів може бути повною або частковою. При частковій асиметрії трапляються випадки, в яких одне з цих слів може перекладатися як друге і навпаки. При повній асиметрії зовнішня схожість слів не несе у собі смислової відповідності [37,с. 85].

Особлива небезпека асиметричних діалексем полягає в тому, що подібність двох слів заважає перекладачеві загострити свою увагу на перекладі цього фрагмента оригіналу, нагадує варіант відповідності, який виглядає найбільш ймовірним та очевидним. Якщо перекладач недостатньо знайомий з цим явищем, велика ймовірність, що він не стане консультуватися зі словником і припуститься помилки, яка може сильним чином спотворити зміст оригіналу [56].

Наприклад: в українській мові «рояль» - франц. "*piano á queue*". Якщо неуважний перекладач перекладе дослівно з української мови слово «рояль» хибним другом перекладача «royal», у французькій мові воно матиме значення «королівський, царський» [56,с. 332]. Серед інших найбільш поширених асиметричних діалексем варто виокремити: англійське *resin* («смола, камедь, глей, каніфоль») і українське резина (англ. *rubber*), англійське *list* («список») і українське лист (англ. *letter*).

Під герменевтичною помилкою лише на рівні речення багато в чому мається на увазі помилка у розумінні граматичної структури оригіналу, зв'язків між членами речення. Наприклад, якщо речення еліптичне, а вилучений член речення перебуває в попередньому реченні, перекладач може неправильно витлумачити зв'язки між реченнями та в перекладі замінити вилучене слово на інше. **Еліптичне** — це речення в яких неназваний член не визначається з контексту та обстановки мовлення, а зумовлюється структурою та семантикою самого речення [16].

Помилки лише на рівні тексту — це помилки (заміни, вилучення, додавання), які впливають на сприйняття твору загалом. Через них змінюється початковий зміст художнього твору або якогось його суттєвого аспекту, що не дає твору у перекладі стати еквівалентним оригіналу. Подібні помилки мають тенденцію повторюватися кілька разів протягом тексту перекладу і найчастіше є власними іменами або поняттями, властивими світу даного твору. Наприклад, у перекладі серії книг «Гарі Потер» Дж. Роулінг, виконаному Марією Співак, ім'я професора Severus Snape було змінено на «Злодеус Злий», що нав'язує читачеві авторську думку про цього персонажа, через що, коли зрештою розкриваються справжні мотиви персонажа, в них стає важко повірити [80].

Можливий інший вид помилок на рівні тексту — помилки, які виникають через те, що при перекладі два речення, пов'язані між собою в контексті книги, цей зв'язок втрачають і перекладаються окремо.

Причиною цього може бути нерозуміння принципу єдності тексту (наприклад, у перекладачів-початківців) або втрата смислової нитки твору. Подібне також можливо, якщо спочатку текст твору поділено між кількома перекладачами, комунікація між якими дуже обмежена. В результаті порушується цілісність тексту, що може сильно змінити враження від прочитання.

Варто також виділити екстратекстуальні помилки, а саме помилки в розумінні зв'язку між твором, що перекладається, і яким-небудь іншим (у тому числі алюзії, посилення на інший твір). Таке відбувається у випадку, якщо перекладач недостатньо знайомий з твором, до якого відсилає автор, або якщо переклад

робиться поспіхом. Найчастіше в сучасній культурі зустрічаються посилання до Біблії та інших релігійних трактатів [53].

1.5.2. Класифікація перекладацьких помилок експресивного типу

Помилки експресивного типу – це перекладацькі невідповідності, що виникли внаслідок невдалого вибору лінгвістичних засобів вираження [23,с. 46]. Результатом є різноманітні спотворення та неточності, які заважають сприйняттю тексту перекладу. Проте, текст оригіналу зрозумілий самому перекладачеві, завдяки чому такі помилки, переважно, менш грубі. Такі невідповідності в перекладі з'являються досить часто, завдання редакторів вчасно їх помітити і виправити. У багатьох випадках дуже складно провести межу між помилками імпресивного та експресивного типу, так як розум перекладача під час роботи над перенесенням тексту з однієї мови в іншу можна вважати «чорною скринькою» – системою, повноцінно зазирнути всередину якої на цей момент ми не маємо можливості. Проте, деякі особливості процесу перекладу відбиваються на підсумковому тексті, і його основі при порівнянні з текстом оригіналу ми можемо судити про те, як саме ухвалювалися ті чи інші перекладацькі рішення.

А.Б. Шевнін дає таку класифікацію перекладацьких помилок експресивного типу:

- «Неправильний вибір значення з кількох значень багатозначного слова
- Неправильна передача реалій (атопонімів)
- Неправомірне вилучення інформації
- Неправильна передача порядку слів у перекладі
- Порухення норм поєднання слів у реченнях
- Узуальні порушення, тобто невідповідність жанрово-стилістичним особливостям тексту, що перекладається» [64,с. 67].

1.5.3. Неправильний вибір значення з кількох значень багатозначного слова

Під цією загальною назвою ховається кілька видів перекладацьких помилок, загальна риса яких характеризується тим, що їх досить легко виправити заміною одного слова або словосполучення. Від помилок імпресивного типу на рівні слова їх відрізняє те, що зміст переведеного речення загалом збігається із змістом вихідного, змінюється лише відтінок значення. Найчастіше подібні помилки відбуваються через копіювання лексичних одиниць оригінального тексту у випадках, коли значення слів схожі у мові оригіналу та мові перекладу.

Наприклад: «Вона не подякувала мені за поради, ніяк не прокоментувала їх». У контексті вірніше було б перекласти слово «**comment**» як «відгукнулася», «ні слова не відповіла» [41,с. 60].

Можливі випадки появи подібних помилок:

- використання невірної форми дієслова (наприклад, форма недосконалого виду замість досконалого, використання спільнокореневого дієслова з невірним префіксом)
- заміна слів із нейтральним значенням на слова з емоційним забарвленням і навпаки
- зміна емоційного відтінку значення (його посилення чи ослаблення)
- зміна стилістичного аспекту слова, що спричиняє зміну стилістичного навантаження всього речення

1.5.4. Неправильна передача реалій

При перекладі текстів часто доводиться мати справу з перекладом про «етнографічних реалій». Це можуть бути будь-які явища або об'єкти, що відносяться до культури вихідного тексту. Етнографічні реалії можуть бути перекладені різними способами. Назви деяких реалій вже перенесені в мову перекладу, що означає, що в ній присутні точні еквіваленти для таких понять. Інший спосіб перекладу - перекладна перифраза. У разі перекладач намагається знайти найбільш відповідний реалії аналог у культурі перекладу [12,с. 483-484].

Особлива вимога до транспозиції – загальна нейтральність підбраного терміна. Заміна специфічної реалії однієї культури на менш специфічну реалію іншою неприпустима. У перекладених текстах можна спостерігати такі їх види: реалії, перенесені з культури мови перекладу; реалії, змінені на нейтральні слова та висловлювання; реалії, додані до перекладу.

Перший вид помилок, пов'язаних з неправильною передачею реалій, можна зустріти досить часто. Його причиною може бути нерозуміння перекладачем культурних відмінностей двох народів щодо цієї реалії або загальна неуважність перекладача чи редактора. Наприклад: «Вони схопили Мохамеда, охрестили його Барком і продали в рабство» [41, с. 130].

Заміна реалій нейтральними словами та виразами не завжди розглядається як перекладацька помилка. У деяких випадках (наприклад, коли вжита реалія не надто значуща у контексті твору, і легше усунути її, ніж давати пояснення у виносках) подібна заміна може вважатися адекватним перекладом. Однак, у серйозніших випадках це веде до втрати культурного колориту в тексті перекладу [1, с. 486]. У деяких випадках стає неможливо визначити, до якої культури відноситься текст, що сильно впливає на читання враження від прочитаного твору.

Додавання реалій у текст перекладу відбувається, якщо перекладач вважає, що тексту не вистачає колориту, і необхідно доопрацювати його самотужки, або якщо текст перекладу потрібно розбавити синонімічний ряд, щоб уникнути лексичних повторів. У деяких випадках це рішення може бути вдалим (якщо заміна виходить еквівалентною), в інших подібні додавання можуть виглядати недоречно, суперечити сказаному в тексті і відволікати на себе увагу читача.

До цього розділу класифікації не належать помилки, пов'язані з неправильним розумінням реалій під час перекладу. Вони відносяться до помилок імпресивного типу різних рівнів і, як правило, бувають серйознішими, ніж помилки, вказані тут.

1.5.5. Неправомірне вилучення інформації

Неправомірним вилученням інформації в перекладі можна вважати такий пропуск тексту, який впливає на смислове навантаження уривка, що перекладається

і призводить до його непорозуміння. На відміну від перекладацьких прийомів генералізації і скорочення, при неправомірному вилученні інформації у тексті перекладу залишається ніяких натяків те що, що у оригіналі у тексті містилося ще щось.

Важко сказати, чи всі помилки цього виду є чисто експресивними. Є ймовірність, що вихідний текст спочатку був неправильно прочитаний перекладачем, або перекладач не зміг зрозуміти, що має на увазі автор у тому чи іншому моменті, тому виключив незрозумілий уривок із перекладу. У деяких випадках перекладач може вважати, що інформація, що міститься у вихідному тексті, не є важливою для розуміння його загальної суті, та її у перекладі можна опустити навмисно [69]. Таке рішення може бути вірним у деяких ситуаціях, але буває, але перекладач неправильно розцінив значення вилученого відрізка тексту, через що переклад може вважатися помилковим.

Вважати це помилкою експресивного типу важко, подібне більше підходить під визначення помилки імпресивного типу. У роботі буде використовуватися точка зору, згідно з якою вилучення інформації відбувається через неувважність перекладача чи редактора. Розмір вилучених відрізків інформації може відрізнятись: від одного слова до цілого абзацу.

Не допустити втрат таких великих відрізків, як речення чи абзац, досить легко: із цим справляються так звані CAT-tools (від англійської Computer Aided or Assistant Translation) [13]. Подібні програми розраховані на допомогу перекладачам, у тому числі шляхом поділу тексту на мінімальні фрагменти (у стандартних налаштуваннях це речення) та підрахунку кількості переведених та непереведених фрагментів. Якщо будь-який фрагмент був пропущений, при спробі збереження тексту перекладу програма сповістить про це. На жаль, від втрат на дрібнішому рівні (слово, словосполучення) CAT-tools не можуть застрахувати.

1.5.6. Неправильна передача порядку слів у перекладі

Порядок слів у перекладі – один із найважливіших аспектів перекладацьких трансформацій. Так як в англійській мові порядок слів фіксований, а інверсія

досягається певними конструкціями, при перекладі порядок слів доводиться змінювати, щоб текст звучав природніше. Іншим аспектом перекладацьких трансформацій є темо-рематична організація речення [30,с.489]. Тема речення – це вже відома нам інформація або інформація, яка не є найважливішою в контексті цього речення. Рема – це щось нове, та інформація для передачі якої і було створене речення [90]. В українській та англійській мовах вона різна: в українській мові тема речення стоїть на початку, рема йде в кінець. В англійській все навпаки. Тож збереження прагматичної складової речення доводиться змінювати його структуру і, якщо потрібно, виробляти інверсію.

Адже, цитуючи американського лінгвіста Джона Глемета, який писав у своїй книзі «Empirical Studies of Simultaneous Interpretation: A Review and a Model»: «Починаючи речення, ви робите стрибок у невідомість, ви віддаєте в заставу своє граматичне майбутнє. Необхідна надзвичайна спритність, щоб успішно провести свій розум через цей синтаксичний лабіринт» [2, с. 150].

Наприклад: *Warm and cold dishes of the typical Czech cuisine **whole day long**.*

***Протягом цілого дня** гарячі та холодні страви традиційної чеської кухні [54].*

У цьому прикладі в українському варіанті перекладу початкову (зазвичай тематичну) позицію займає обставина часу, що є ремою, оскільки з метою реклами цької послуги позиція на початку речення є більш вдалою та ефективною, тоді як в англійській мові обставина-носій рематичної інформації знаходиться наприкінці речення.

1.5.7. Порухення норм поєднання слів у реченні

Цей тип помилок дещо нагадує помилки, пов'язані з неправильним вибором значення багатозначного слова. Причина, знову ж таки, у неправильному доборі слів під час перекладу, але цього разу прагматична складова слова та речення не змінюється, з цього погляду переклад вважається вірним. Проте, слова у реченні поєднуються в такий спосіб, що речення починає виглядати неграмотно та незрозуміло з погляду мови перекладу. Це можуть бути лексичні повтори або

невірний підбір залежних слів, які не поєднуються в мові перекладу, у тому числі зміна частин фразеологічних конструкцій, що призводить до їхнього руйнування.

Наприклад: «Зустрів війну в обличчя» – змішання ідіом «зустріти віч-на-віч» і «подивитися в обличчя чомусь» [41,с. 145].

Інший випадок, який відноситься до цього типу помилки, це використання в реченні конструкцій (часто фразеологічних), які не підходять до ситуації, що описується в тексті. Ідіома може втратити своє переносне значення, сприйматися буквально, якщо вживається у неправильному контексті [6,с. 137].

Приклад: Людина «заховала голову в долоні, намагаючись **взяти себе в руки**» [41,с. 137].

Іноді неправильне вживання фразеологізмів або слів у переносному значенні може призвести до ненавмисної гри слів або надавати значення, якого не було в оригіналі.

Наприклад: «Взяв камінь і **засвітив** ним... у ліхтарний стовп». [41,с. 136]

В цьому контексті слово «засвітив» означає «поцілив», проте в перекладі вираз має незрозуміле значення та втрачає ідіоматичність. Багато в чому причиною подібних помилок є неухважність перекладача та редактора, які пропустили помилку та дозволили вийти до друку книжці з подібними описками. Зазвичай редактор виконує одну із найголовніших ролей при перекладі тексту, адже його основними задачами є не допустити спотворення атмосфери, загального враження та навіть змісту тексту. Саме тому редактор, як і перекладач, має володіти на надзвичайно високому рівні як лінгвістичними знаннями (граматикою, орфографією, синтаксисом, мати обширний словниковий запас), так і екстралінгвістичними (знання з географії, історії, знати культуру мови-донора, традиції, закони). Для того, аби наглядно показати значимість редактора у видавничьому процесі, наведемо приклад тексту перекладу до редактури та після:

До: «Серце містера Дурслі **покотилося в живіт**». («Гаррі Поттер і філософський камінь» Дж. К. Роулінг у перекладі М. Співак, викладеному в інтернет на початку 2000-х)

Після: «У нього прямо-таки *обірвалося серце*». (Переклад тієї ж книги роботи того ж перекладача, офіційно опублікований видавництвом «Махаон»)

У першому варіанті перекладач майже дослівно переклав вираз «**heart jumped**», проте після редакції вираз було замінено вдалим відповідником в українській мові.

1.5.8. Узуальні порушення, тобто невідповідність жанрово- стилістичним особливостям тексту, що перекладається

Жанрово-стилістичні порушення тексту, що перекладається, часто пов'язують з так званим «канцеляритом» [41,с. 21] – типом перекладацької помилки, при якому текст починає звучати сухо, неемоційно, хитромудро, «по-канцелярськи». Нора Галь, радянський перекладач та теоретик, навела такі випадки подібних помилок [41,с. 29]:

-витіснення дієслова дієприкметником, дієприслівником, віддієслівним іменником, часте використання інфінітиву; До найбільш канцелярських віддієслівних іменників перекладач відносить ті, що мають у собі суфікси «ення» та «ат», такі як: примирення, взяття, а також іменники без суфіксів: пошиття, каяття. Виключення становлять слова з вузької термінології: *спринцювання*.

Наприклад: «Він зазнав сильного запаморочення».

Можливий варіант перекладу: «У нього запаморочилася голова». [41,с. 33]

-нагромадження іменників в тому самому відмінку (найчастіше зустрічається родовий відмінок);

-надмірне використання слів, запозичених з інших мов, замість наведення простого для розуміння українського відповідника;

- використання пасивних конструкцій замість активних; заплутаність фрази, речення; використання тих самих виразів, «штампів» (як от: на сьогоднішній день, підняти питання, слід зазначити), вживання слів з невизначеним значенням(даний, якийсь, окремий, подібний);[41,с. 29]

- «нагромадження» слів, що позначають предмети або явища;

-використання префіксів, що обтяжують мову, з іменниками: «не» та «недо», наприклад: *недопрацювання, невиконання*.

Проте часто при перекладі та при написанні автором свого твору, дієслова навмисно замінюються іменниками, при тому часто неологізмами для того, щоб показати сухість мовлення персонажа та надати йому комічного ефекту.

Наприклад: «Убивання відбулося через потонути» (А.П. Чехов);

Бувають випадки, коли у творах з вищим стилем використовуються просторічні слова. Таке поєднання створює комічний ефект і є стилістичним прийомом, який можна використовувати самим автором тексту. Тоді під час перекладу його необхідно зберегти. Однак, якщо у вихідному тексті такого прийому немає, а слово з невідповідним стилістичним забарвленням було обрано випадково, це перекладацька помилка.

Отже, у цьому розділі розглянуто деякі особливості перекладу художніх текстів, дано визначення перекладацької помилки та докладно розглянуто різні види класифікацій вітчизняних та зарубіжних вчених, а також детально проаналізовано класифікацію, запропоновану А.Б. Шевніним, що поділяє помилки на імпресивні та експресивні. Наведено приклади помилок різних типів, пояснено деякі причини таких невідповідностей.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ТА МЕТОДИ АНАЛІЗУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПОМИЛОК У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

2.1 Виявлення у художньому тексті перекладацьких помилок

Під час розгляду різних підходів до проблеми оцінки якості перекладу художніх текстів було виявлено, що дослідники у своїх роботах нерідко використовують таке поняття як «перекладацька помилка», яке необхідно уточнити. Лінгвіст М. К. Гарбовський зазначає, що перекладацькі помилки «вчиняються несвідомо», у зв'язку з «недостатньою освіченістю перекладача, недостатнім володінням мовою оригіналу, недостатнім знанням предмета думки автора»[12]. Є.В. Алікіна визначає перекладацьку помилку, як «ненавмисний збій у реалізації перекладацької стратегії, що порушує норму, що знижує якість перекладу та заважає досягненню його мети»[55]. Н.А. Калошина каже, що перекладацькі помилки – це «помилки, що призводять до порушення еквівалентності, невідповідності змісту перекладу змісту оригіналу»[7]. Як видно з цих визначень, автори сходяться на тому, що помилка при перекладі виникає несвідомо, але така помилка істотно може вплинути на сприйняття тексту реципієнтом та досягнення мети автором оригінального тексту.

Отже, у цій роботі під перекладацькою помилкою буде розумітися невідповідність перекладу оригіналу на якомусь рівні (лексичному, синтаксичному, стилістичному), яке виникає ненавмисно і неусвідомлено через різні причини (нестача фонових знань, знань мови перекладу, тематики тощо), але яке може призвести до часткової або повної втрати еквівалентності та/або адекватності перекладного тексту та позначитися на кінцевий результат.

У перекладацькій традиції існують різні посібники, присвячені редагування перекладу, призначені як для перекладачів, так і для перекладачів-редакторів. Так, у посібнику Г. Моїсеєнка висувуються такі вимоги до прийнятного перекладу – крім виконання вимог замовника, автор робить акцент на обов'язковості адекватності тексту перекладу оригіналу, а саме: адекватності передачі сенсу оригіналу,

відповідність термінології та стилю всього документа, відсутність пропущеного тексту, відповідність правилам та нормам мови перекладу [64].

Н.А. Калошина у посібнику «Редагування перекладів» також дає практичні рекомендації, на які помилки необхідно звертати увагу під час редагування перекладів, в нашому випадку, на які саме місця звертати увагу при пошуку перекладацьких помилок [30]. Дослідник виділяє помилки вихідного тексту; помилки передачі вихідного змісту, до яких відносять фактичні помилки (невірний переклад реалій, географічних назв, власних, міжнародних слів, термінів, слів із широкою понятійною основою тощо) і логічних, куди входять амфіболія, протиріччя, заміна понять і інші; помилки висловлювання (помилки вибору слова, порушення сполучуваності слів, мовна надмірність та інших.). Крім редагування та виявлення перекладацьких помилок на мікрорівні, тобто на лише на рівні слів та речень, Н.А. Калошина наголошує на важливості «вміння бачити ціле» та редагувати текст на макрорівні, а саме перевіряти чи коректно використані терміни, чи сприймається текст як єдине ціле та низку інших питань, які необхідно враховувати під час редагування перекладів [30]. Проте не існує єдиного критерію визначення якісного перекладу, тому для цього використовується спеціальний розрахунковий метод, що дозволяє об'єктивно оцінити роботу перекладача та якість перекладеного тексту.

У перекладацьких компаніях застосовуються кількісні моделі оцінки якості перекладу. Як правило, в Україні застосовується шкала, заснована на згаданій вище моделі LISA 2 Якість перекладу оцінюється згідно з індексом якості перекладу, тобто кількісного показника якості перекладу, який розраховується за такою формулою: $TQI = (1 - EP/W) \cdot 100$, де EP (Error Points) – сумарна кількість балів помилок, а W (Words) – кількість слів у тексті [3]. За ступенем серйозності розрізняють недоліки, негрубі помилки та грубі помилки. Загальна якість перекладу розраховується у відсотках. Результати відповідності зведені у Додатку А.

Щодо самих помилок, то їх поділяють на нормативно-мовні (до яких відноситься порушення норм мови перекладу: орфографічні, пунктуаційні, лексико-семантичні, граматичні, фразеологічні помилки); смислові (спотворення змісту оригіналу – ступінь серйозності смислової помилки залежить від ступеня

спотворення сенсу оригінального тексту та визначається редактором); термінологічні (використання неправильних термінів) [28].

У роботі використовувався комплексний підхід для виявлення перекладацьких помилок у художньому тексті, а саме порівняння текстів оригіналу та перекладу, користуючись вищенаведеними класифікаціями перекладацьких помилок, що дозволило провести об'ємну роботу з їх знаходження.

Під час виявлення та опису цих помилок було використано спеціальні методи лінгвістичного дослідження.

2.2 Спеціальні методи лінгвістичного дослідження перекладацьких помилок

Художній стиль характеризується рядом морфологічних, лексичних і синтаксичних особливостей. Ті мовні одиниці, які закріплені за певним функціональним стилем, є свого роду маркером стилю, тобто стилістично марковані. Уміння розпізнавати й аналізувати такі одиниці необхідні перекладачеві оскільки дозволяє найбільш точно передати стилістику оригіналу та при цьому врахувати стилістичний потенціал мови перекладу. Переклад художніх творів також передбачає знання літературної мови, яка, на думку Шарля Баллі, є лише «сумою й результатом окремих стилів» [68].

Матеріалом дослідження слугує роман Сюзанни Кларк «Джонатан Стрейндж і м-р Норрелл» та його переклад, здійснений Анатолієм Пітиком, Катериною Пітик, Богданом Стасюк у 2021 році [85]. Вибір матеріалу дослідження був визначений завданнями наукової роботи. Також твору властиві загальні прагматичні та мовні особливості художнього стилю мовлення, такі, що мають в собі значну кількість засобів виразності та образності, а саме: діалектизми, реалії, промовисті власні назви, що становлять значну проблему для недосвідченого перекладача, чим викликають перекладацькі помилки. Роман є одним із прикладів використання автором нетипової англійської мови, що є гарним підґрунтям для українського перекладу.

Загальна кількість опрацьованого матеріалу складає 66 прикладів перекладацьких помилок, загальна кількість опрацьованих сторінок при цьому складає 904 аркуша.

Будь-яке наукове дослідження має ґрунтуватися на конкретній методології, тобто системі принципів та способів побудови теоретичної і практичної діяльності. Саме методологія визначає засоби та мету дослідницької роботи. Як стратегія наукового пошуку, вона окреслює загальні підходи до об'єкта дослідження, значною мірою зумовлюючи успішний науковий результат.

У найбільш загальному значенні під методом у науці розуміють «шлях пізнання, який дослідник прокладає до свого предмета, керуючись своєю гіпотезою» [29, с. 48]. Спираючись на різні визначення, можемо дійти висновку, що метод – форма теоретичного пізнання дійсності, принципи та способи організації пізнавальної діяльності, що допомагають досягти поставлених цілей та завдань. У широкому значенні до методології відносять не тільки набір прийомів, а й припущення, теорії та різні точки зору, що таким чином формують коло науковців, зацікавлених у тій чи іншій проблемі.

У сучасному трактуванні мету методології визначають так: «Основною метою методології науки є вивчення тих методів, засобів та прийомів, за допомогою яких набувається та обґрунтовується нове знання у науці, але, крім цієї основної мети, методологія вивчає також структуру наукового знання взагалі, місце та роль у ньому різних форм пізнання та методи аналізу і побудови різних систем наукового знання» [6, с. 22].

Залежно від поставлених цілей в ході дослідження, в цілому було використано всю низку загальнонаукових прийомів, таких як спостереження і порівняння, дедукція і індукція, узагальнення і конкретизація, аналіз і синтез.

Розглянемо докладніше методи дослідження перекладацьких помилок у тексті художнього перекладу, якими керувалися для розкриття мети та завдань дипломної роботи.

1. *Метод операціоналізації понять* – першочерговим завданням було з'ясувати дефініцію поняття «перекладацька помилка». В ході аналізу було

з'ясовано різні підходи до визначення терміну, які варіюються в залежності від обраного лінгвіста, який досліджував це мовне явище. Зрештою, вдалося виокремити узагальнений підхід у дослідженні цього феномену. Перекладацькою помилкою в роботі вважатиметься уривок тексту перекладу, який не відповідає тексту оригіналу з урахуванням вищезазначених цілей перекладу, відхилення від норм еквівалентного та адекватного перекладу, що призводить до недостовірної передачі інформації, викривлення змісту чи стилістичної неоднорідності та не відповідає нормам мови перекладу [11]. Було з'ясовано, що перекладацькі помилки здійснюються ненавмисно, на відміну від неправильного вибору стратегії перекладу. Проте, варто зазначити, що часто причиною перекладацьких помилок є поспіх або неуважність при створенні тексту перекладу. Крім того, те чи інше перекладацьке рішення може сприйматися як правильне, і як помилкове залежно від суб'єктивної думки дослідника.

2. *Метод суцільної вибірки* – наступним етапом у роботі було використання цього методу для відбору емпіричного матеріалу. При цьому досліджувані одиниці (слова, словосполучення, речення, надфразові єдності) вибираються у процесі читання тексту водночас як оригіналу, так і його перекладу українською мовою. Будь-які незбіжності виокремлюються та аналізуються на предмет відповідності заданим завданням.

3. *Метод порівняльного аналізу* форми та змісту лексичних засобів тексту з їх формою та змістом першотвору використовувався для визначення того, як форма та смисл лексичних одиниць впливають на способи та прийоми їх відтворення мовою-реципієнтом. Зокрема був застосований зіставний аналіз лексичних одиниць оригіналу та їх переклад для виявлення та дослідження особливостей перекладу їх українською мовою, а також для виявлення розбіжностей у перекладі.

4. *Метод дистрибутивного аналізу* був використаний для класифікації мовних одиниць в залежності від їх оточення в контексті, що допомогло при визначенні значень полісемічних слів та розрізненні різних видів перекладацьких помилок, а саме відокремлення граматичних, стилістичних та інших від лексико-семантичних, що відіграють ключову роль в дослідженні.

Для з'ясування якості перекладеного тексту, про що було вказано у попередньому підрозділі, використовувався (5) *метод кількісних підрахунків*, який дозволив визначити точну кількість перекладацьких помилок у співвідношенні до загальної кількості перекладеного тексту. У результаті було отримано результат, що згодом згідно формули був переведений у відсотки, які дозволили визначити рівень адекватності перекладу, а саме 85% та віднести його до незадовільної якості перекладу за шкалою LISA 2 [37].

В роботі також був використаний (6) *описовий метод*, що за класифікацією відноситься до методів синхронного аналізу та має на меті повний аналіз та характеристику мовних одиниць. Описовий метод використовує прийоми зовнішньої і внутрішньої інтерпретації. Внутрішня інтерпретація передбачає класифікацію досліджуваних одиниць за певними параметрами: наприклад, у цьому дослідженні вона була використана для класифікації артиклів та їх ролі в перекладі. Зовнішня – демонструє зв'язки мовної одиниці з позначеною нею реальністю, категоріями свідомості, ситуацією позначення тощо. До прийомів зовнішньої інтерпретації відносять такі як: а) за зв'язком з позамовними явищами (соціологічні, логіко-психологічні, артикуляційно-акустичні); б) за зв'язком з іншими мовними одиницями (прийоми міжрівневої інтерпретації). У дослідженні прийом зовнішньої інтерпретації був використаний для опису особливостей перекладацьких помилок в залежності від віку та досвіду перекладача.

Для узагальнення результатів був використаний (7) *індуктивний метод* – для систематизації та узагальнення проаналізованих зразків лексичних засобів. Індукція (від лат. *inductio* "наведення") – метод дослідження, згідно з яким на підставі знання про окреме роблять висновок про загальне, тобто полягає у переході від окремих конкретних спостережень до загального умовиводу. Індуктивний висновок ґрунтується на емпіричних способах пізнання і є істинним, якщо він спрацьовує для всіх без виключення предметів класу, щодо якого проведено узагальнення, що дозволяє побачити результати роботи в цілому.

Усі розглянуті методи та підходи до осмислення сутності та дієвих принципів практичної реалізації перекладацького процесу знайшли своє безпосереднє застосування на різних етапах комплексного перекладознавчого дослідження, результати якого представлені в наступному розділі цієї роботи.

2.3 Етапи перекладацьких помилок у художньому творі

На першому етапі головним завданням був вибір доцільного художнього твору та його перекладу українською мовою. В результаті був обраний роман Сюзанни Кларк «Джонатан Стрейндж і м-р Норрелл» та його переклад, здійснений Анатолієм Пітиком, Катериною Пітик, Богданом Стасюком у 2021 році. Наступним кроком на цьому етапі було застосування методу суцільної вибірки як в перекладі, так і в оригіналі, задля знаходження лексико-семантичних перекладацьких помилок шляхом детального сканування тексту.

На другому етапі головною метою було формування теоретичної бази наукової розвідки, а також виокремлення англomовних й українських термінологічних одиниць. Було досліджено розвиток поняття «перекладацька помилка» та його дефініція, різні підходи до визначення цього терміну. Окрему увагу було приділено ретельному вивченню існуючих класифікацій типів перекладацьких помилок як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, було виведено спільні риси в класифікаціях за допомогою методу дистрибутивного аналізу та визначений загальний підхід до вивчення феномену перекладацької помилки. Теоретичні засади дослідження мають за основу застосування метод операціоналізації понять, що забезпечило формування основних теоретичних відомостей щодо обраної проблематики з ціллю їх детального аналізу та опису, а також встановлення певних гіпотез, закономірностей, правил та визначень.

На третьому етапі відбулося групування перекладацьких помилок, виділених методом суцільної вибірки, на підгрупи згідно з характером вжитої помилки. Отже, було виокремлено декілька основних груп: неправильний вибір значення з числа деяких значень полісемічного слова та невірна передача реалій у

перекладі роману. Кожна з цих груп була детально проаналізована за допомогою описового методу.

На четвертому етапі був проведений розбір перекладацьких помилок шляхом порівняльно-перекладознавчого аналізу мовних одиниць в мові реципієнта та мові донора з метою виявлення суттєвих розбіжностей. Також було розглянуто можливі причини виникнення цих помилок при перекладі, звернено особливу увагу на «фальшиві друзі» перекладача. Цьому етапові було приділено найбільше уваги, адже було досліджено тонкощі перекладу на практиці.

На п'ятому етапі був проведений кількісний аналіз отриманих результатів методом кількісних підрахунків та проаналізовано отримані дані, узагальнені висновки по якості перекладу роману шляхом використання індуктивного методу.

РОЗДІЛ 3

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПОМИЛОК У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ СЮЗАННИ КЛАРК «ДЖОНАТАН СТРЕЙНДЖ І М-Р НОРРЕЛЛ»

3.1 Загальні особливості перекладу роману Сюзанни Кларк «Джонатан Стрейндж і м-р Норрелл»

Роман Сюзанни Кларк «Джонатан Стрендж і м-р Норрелл» був вперше опубліковано у 2004 році. Твір отримав 21 різну міжнародну нагороду та визначну кількість номінацій на літературні премії, найбільш значущої з яких є премія Хьюго 2005 року за найкращий роман [85]. Варто також згадати Всесвітню премія фентезі за найкращий роман у 2005 році.

Перший переклад книги українською мовою було здійснено у 20021 році видавництвом «Рідна мова». Над книгою вели роботу троє перекладачів: Анатолій Пітик (переклад частини роману, що має назву «Том 1. М-р Норрелл»), Катерина Пітик (Том 2. Джонатан Стрейндж), Богдан Стасюк (Том 3. Джон Ускгласс) [85]. Було здійснено аналіз перекладацьких помилок цих авторів, що дало змогу ознайомитись з індивідуальними особливостями роботи кожного перекладача. У роботі береться до уваги індивідуальний характер кожного перекладача як творця та письменника, який намагається висловити думку автора засобами іншої мови, додаючи або опускаючи ті чи інші деталі для створення відповідного художнього враження читача перекладу. Користуючись контент-аналізом, була отримана перевага, яка полягає у можливості аналітичного підходу до перекладеного тексту [47].

З огляду на те, що цілком адекватний переклад художнього тексту фактично неможливий, до розгляду беруться ті випадки, які впливають на враження від книги, що створюється у читача, ті аспекти, які можуть завадити йому отримати від книги те ж саме враження, яке отримує читач оригінального твору.

Специфічною рисою жанру «фентезі» є його висока, в порівнянні з іншими жанрами, ступінь національно-особливого, оскільки витоки еволюції фентезі

починаються з стародавніх легенд, лицарських романів середньовіччя, у тому числі артурівських романів, стародавніх німецьких саг про Нібелунгів, ірландських героїчних поем та німецького фольклору [40].

Національна специфіка жанру фентезі пронизує текст на усіх його рівнях і вимагає збереження під час перекладу. Відповідно, підміна англійської культури та англійського менталітету українською чи будь-якою іншою в рамках фентезійного твору позбавляє читача можливості досягти багатства культурного різноманіття [4]. Збереження культурного компонента твору «Джонатан Стрейндж і м-р Норрелл» призводить до величезної кількості незнайомих чи незрозумілих для читача-реципієнта слів, значення яких потребує додаткових пояснень, тлумачень, що в свою чергу становить додаткову проблему для недосвідченого перекладача і в майбутньому призводить до великої кількості перекладацьких помилок, особливо лексико-семантичних.

Варто нагадати, що **лексико-семантичні помилки** – це помилки, що виникають в разі незнання правильного чи точного значення слова. Такі помилки найчастіше виникають в разі помилкової синонімії і помилкової етимології. Хибна синонімія виражається в тому, що перекладач не знає точного значення слова і прирівнює його до значення іншого слова, вважаючи його синонімом, також до цього феномену належать часткові синоніми, що за тонкощами змісту не відповідають один одному. Хибна етимологія виражається через походження слова, що в одному столітті мало певне значення, що згодом змінилося [88].

Протягом ретельного аналізу ці помилки були поділені на підкатегорії для подальшого кращого обґрунтування їх виникнення.

Беручи в загальному, в аналізованому перекладі протягом усієї книги дотримується відповідність майже всіх термінів (як от: «книги про магію», «книги з магії»), всіх географічних назв («Країна Фей») та всіх власних назв. Було виявлено лише одну невідповідність термінології, про яку буде сказано нижче. Однак, існує досить яскрава вказівка на те, що в процесі перекладу комунікація між його учасниками, тобто перекладачами, не була налагоджена.

У розділі 6 «Магія малоповажна, сер», перекладеної Анатолієм Пітиком, згадуються картини якогось (одного) художника, що зображають Венецію [85]. Надалі, у розділі 27 «Дружина чарівника» у перекладі Андрія Конопльова в тому місці, де згадуються ті самі картини, автор дає виноску, що ці полотна фігурували в книзі в певний момент раніше, їх говорять як про полотна, «виконані майстрами венеціанської школи» [85, с. 289].

Більшості перекладачів характерні особливості, які відрізняють їх від інших. Це зумовлюється суб'єктивним підходом до перекладу, особливим стилем, що належить не лише автору, а й перекладачеві. Анатолій Пітик досить часто використовує слово «*покликнути*» у значенні «*вигукнути*», вступне слово «*втім*», також він вводить в текст слова, що належать культурі перекладу, а не культурі вихідного тексту («*пані*» замість «*мем, мадам*»); «*панночка*» замість «*юна леді*», «*міс*»; «*стряпчий*» замість «*юрист*» або, як у перекладі Катерини Пітик, «*повірений*».

Катерині Пітик властиве використання застарілих слів, що належали до часу, в якому відбуваються дії книги, тобто Англії 19 століття, наприклад «*потрафити*» у значенні догоджати примхат певної людини, проте варто відзначити, що деякі з яких не відповідають контексту оповіді, як от «*челядинець*». Адже відповідно до «Словника української мови» за редакцією К. Білодіда, слово *челядинець* належить до лексики, що вживалася в Царській Росії, тому не може бути використаною для позначення чогось у Англії [93].

У розділі 21 «Марсельське таро» по-різному оформлене пророцтво Вінкулюса. Богдан Стасюк, як і Анатолій Пітик, використовує слово «*покликнути*», у його перекладі містер Норрелл часто зветься «старим чарівником» там, де в оригіналі немає вказівки на його поважний вік. У його перекладі багато неточностей, наприклад, “*eeie*” перекладено як «*убогість*», в той час як лексична одиниця виступає прикметником та означає «*зловісний*» [85, с. 273], а “*lase*” як «*шпильки*», в той час як достовірним перекладом виступатиме «*мереживо*» [86, с.264].

Переклад Богдана Стасюка втім виглядає найближчим до оригіналу за стилем, і, хоча містить деякі неточності, може вважатися найбільш вірним. З особливостей можна назвати досить часте використання слова «досконало» у різних значеннях.

3.2 Лексико-семантичні перекладацькі помилки в романі

З розглянутих вище підходів до проблеми оцінки якості перекладу видно, що багато вчених поділяють помилки перекладу на три типи: серйозні, середні і незначні. Таку класифікацію можна побачити, зокрема, у роботах М. Вільямса. У кількісних моделях оцінки якості перекладу (в роботі розглядалася LISA2) є двосистемна класифікація помилок, а самі помилки поділяються на серйозні і незначні. До серйозних відносяться різного виду спотворення або неправильне використання термінології, до незначних - синтаксичні, стилістичні та інші види помилок. При цьому в наведених вище підходах немає чіткого визначення лексико-семантичних розбіжностей, що виникають при передачі тексту з однієї мови на іншу, які слід також враховувати при оцінюванні перекладу.

Проблемою лексико-семантичних помилок в художній літературі також займалася російський лінгвіст Т. А. Казакова у зв'язку з аналізом редагування перекладів, зокрема, розглядаючи питання про вимушені та невимушені відхилення під час перекладу. [21, с. 264]

Т. А. Казакова запропонувала наступну класифікацію лексико-семантичних розбіжностей з вихідним текстом, що виникають на основі відхилень під час перекладу: зрушення, зміщення та спотворення. [22, с. 264].

До **лексико-семантичних зрушень** відносяться розбіжності у значенні слова, які незначно впливають на зміст перекладу повідомлення. Як правило, до них відносяться стилістичні зрушення, що стосуються конотативних компонентів значення.

Під **лексико-семантичними зміщеннями**, або розбіжностями середнього ступеня маються на увазі такі зрушення, при яких відбувається помітна втрата або зміна інформації, що зачіпають кілька компонентів значення, у тому числі предметно-логічні семи.

До лексико-семантичних спотворень відносяться зрушення у значенні слова, які суттєво впливають на зміст повідомлення, можуть призвести до небажаної реакції на це повідомлення та ввести в оману читача щодо сказаного у вихідному тексті.

3.2.1 Неправильний вибір значення з числа деяких значень полісемічного слова

Переклад багатозначного слова завжди створює серйозні проблеми для перекладача, навіть якщо він поділяє думку лінгвістів і філософів, згідно з якими «неоднозначність, багатозначність, неясність, порушення логічної та граматичної послідовності, взаємне нерозуміння, здатність брехати не є хворобами мови, але джерелом її геніальності» [62]. Отже, завдання перекладача полягає не в тому, щоб міркувати про теоретичну нерозв'язність перекладацької проблеми, а в тому, щоб спробувати так чи інакше вирішити її на практиці.

Згідно з академічним словником української мови, полісемія – «це наявність у одного і того самого слова кількох лексичних значень; багатозначність» [88]. Дуже складне питання полісемії постає по-різному для теоретиків (лінгвістів, лексикологів, семіотиків, теоретиків перекладу тощо) та для професійного перекладача, тому подання полісемічних одиниць у двомовних словниках та в дискурсному аналізі різне [90]. Різниця полягає в тому, що в двомовному словнику лексичні значення слова відокремлюються і нумеруються одне за одним (загалом, відповідно до частоти їх вживання), тоді як у дискурсі багатозначне слово виражає одночасно всі його значення, які трансформуються в дискурсивне значення, пропонуючи кілька можливостей читання та семантичної інтерпретації для читача, а також для перекладача.

Отже, аналізуючи переклад роману Сюзанни Кларк «Джонатан Стрейндж і м-р Норрелл», було виявлено незначну, але суттєву, кількість перекладацьких помилок, пов'язаних з вибором неправильного значення полісемічного слова. Розглянемо кілька прикладів:

Приклад 1.

«...and perhaps that was not so very remarkable, for all sorts of magicians and antiquarians and scholars had been asking the same question for more than two hundred years.» [86, с. 6]

Втім, це і не дивно, адже безліч чарівників, істориків, вчених і просто любителів давнини питали про те ж ось уже двісті з лишком років [85, с. 22].

Дієслово «питати» має на увазі, що питання було комусь адресовано. У цьому випадку краще підійде «задаватися питанням», що не передбачає залучення третьої сторони та більш влучно передає зміст.

Іноді перекладач обирає некоректний за конотацією варіант багатозначного слова, що викривлює зміст оригіналу. «Конотація –це додаткові риси, відтінки, що супроводжують основний зміст поняття, судження. У мовознавстві – додаткове значення мовної одиниці або категорії.» [87]

Приклад 2.

The other magician (whose name was Norrell) was in the hall to receive his guests. He was small, like his scrawl. [86, с. 10]

Чарівник (прізвище його була Норрелл) зустрів гостей у передпокою. Він був дрібний, як і його почерк. [85, с. 25]

Слово «дрібний» по відношенню до людини має негативний відтінок значення. Це вказує не лише на зріст, а й на негативні моральні якості людини та має негативну конотацію, що сприяє упередженому ставленню до персонажа з самого початку. Також невірним в цьому варіанті є використання слова «почерк» для позначення англійського “*scrawl*”, адже тут відтінок негативної конотації був прибраний взагалі і взамін використано нейтральне за стилем слово, в той час як коректним відповідником виступатиме слово «каракулі», що з більшою точністю передасть зміст. Використання літоти, що передає художнє применшення, не є необхідним та не має під собою ґрунтовності.

Приклад 3.

Mr Robinson was a polished sort of person. [86, с. 27]

Містер Робінсон був людиною бездоганною у всіх відношеннях. [85, с. 38]

Сказане в оригіналі перебільшено. Використаний прийом гіперболізації, тобто художнього перебільшення, що не відповідає дійсності та потребам перекладу. Це є досить частою невідповідністю, що трапляється в перекладі, особливо у частині Анатолія Пітика. Серед інших прикладів невдалого використання гіперболи є:

Приклад 4.

Candles inlustres of cut-glass are placed everywhere about the house in dazzling profusion; elegant mirrors triple and quadruple the light until night outshines day [86, с.54]

Скрізь свічки в кришталевих люстрах і канделябрах, витончені дзеркала подвоюють і потроюють їх світло, осоромлюючи денне [85, с. 59]

У цьому прикладі варто було б вжити перше значення слова, тобто «затмарюючи», що було б більш вдало. Використаний перекладачем прийом персоніфікації не є логічно обґрунтованим, проте має місце бути та не є грубою помилкою.

Приклад 5.

Shaking her head over the appalling wickedness of Margaret Ford, the Master's daughter continued on her way to John Ford's manor, where she found Margaret and her maidservants, each with a wooden stick in her hand, driving the cows to their evening's milking [86, с. 256].

Дівчина тільки похитала головою, дивуючись злобній витівці чаклунки, і пішла далі, до маєтку Джона Форда. Там вона зустріла Маргарет, яка разом із робітницями гнала стадо корів на вечірню дійницю. [85, с. 266]

Оточення персонажа впливає на його сприйняття читачем. В цьому випадку слово «служниці» буде більш точним еквівалентом, що прямо вказуватиме на те, чим займається людина та буде більш доречно відповідати епосі Англії 19 століття.

Приклад 6.

He continued to send Wellington one proposal every day. [86, с. 378]

Він продовжував акуратно писати лордові щодня. [85, с. 323]

Слово «акуратно» у тих листів асоціюється з почерком. Краще підійде слово «регулярно» або «щодня».

Приклад 7.

Of course I have heard of such spells but confess that I have never actually seen one, and so, you know, I was obliged to invent my own – I dare say it is feeble enough, but what can one do? [86, с. 277]

Я чув про подібні заклинання, проте, зізнаюся, мені вони не зустрічалися. Натурально, довелося винайти власне - досить слабке, але що мені залишалося? [85, с. 241]

Слово заважає створенню образу героя. Більше того, поширене у вживанні воно стало на початку XX століття на територіях, підконтрольних Радянському Союзу, причому використовувалося з іронічним відтінком для підтвердження схвалення висловленого [45]. Тому не може йти мова про використання цього слова в контексті Англії 19 століття.

Приклад 8.

In a very short while he came to an immense stone house with a thousand windows.[86, с. 202]

Незабаром він наблизився до величезного кам'яного будинку з сотнею вікон [85, с. 180]

В оригіналі йдеться мова про тисячу вікон. Немає підстав для застосування перекладачем мейозису. Варто нагадати, що мейозис – «це троп, що полягає в навмисному зменшенні інтенсивності вияву ознаки або перебігу дії, розміру та кількості предметів, значущості чого-небудь»[87,с.34]. Зазвичай цей стилістичний засіб при перекладі в художній літературі використовується для того, щоб не давати завищених оцінок, пом'якшення або ж, у прямій мові, для того, щоб передати скромність мовця, тобто персонажа.

У цьому ж випадку ми маємо справу з жанром фентезі, тому цілком ймовірно, що будинок у світі магії може мати тисячу вікон, тому перекладачеві не слід змінювати цю інформацію, адже вона допомагає візуалізації світу.

Приклад 9.

They only served to emphasize the eerie character of his present life. [86, с. 315]

Вони лише підкреслювали всю убогість його існування. [85, с. 273]

Достовірним перекладом слова буде «моторошність». Використання слова «убогість», що є емоційно-забарвленим та має скоріше негативну конотацію, створює хибне враження про персонажа, тому цієї заміни варто було б уникнути.

Приклад 10.

He rubbed his yellow-white hands nervously together, and directed fearful glances into the shadowy corners of the room as though suspecting them to harbouring other Drawlights, all spying upon him. [86, с. 63]

Він нервово потер жовтувато-бліді руки і з побоюванням озирнувся, ніби по кутках кімнати ховаються інші дролайти. [85, с. 65]

Переклавши досить однозначне слово “*spying*” як «ховатися», перекладач нівелював панічну та навіть трохи параноїдальну натуру персонажа, про якого йде мова. Найбільш влучним варіантом було б залишити переклад «шпигують», що б достовірно описало атмосферу.

Приклад 11.

Something somebody said about a fresher breeze blowing the ship off the sandbank at high water caused him to think that a strong wind might help. [86, с. 352]

Хтось у натовпі обмовився про сильний вітер і високу хвилю, які зможуть рушити корабель, і чарівник вирішив викликати вітер. [85, с. 302]

Як мовиться далі у романі, сильний вітер міг пошкодити корабель, тому люди говорили про, навпаки, вітер досить слабкий. Дослівний переклад вказує якраз на це, адже “*breeze*” – це легкий береговий вітер, який дуже співзвучний з українським словом бриз, тому немає підстав для антонімічного перекладу [93].

Приклад 12.

Surrounded by cross, hot strangers, your chance of rational conversation is equal to what it would be in an African desert. [86, с. 55]

В оточенні розпарених незнайомих ви так само позбавлені можливості вести розумну розмову, як і африканській пустелі. [85, с. 59]

Для української культури словосполучення «розпарені незнайомці» несе стійку асоціацію з лазнею, що не дає серйозно сприймати цю фразу. «В оточенні

сердитих, роз'ятрених незнайомців...». А отже це ще раз доводить про необхідність перекладача чітко розумітися в тонкощах обох культур, щоб не спотворити зміст.

В деяких випадках невдалий переклад чи власні трансформації перекладача призводять до спотворення образу персонажа та наділення його якостями, які не мав на увазі автор, що у майбутньому заважатиме читачеві скласти повноцінне враження від прочитання.

Приклад 13.

Mr Honeyfoot tried to smile cheerfully at his companions, but for a gentlemen so practiced in the art of a friendly smile it was a very poor attempt. [86,с. 35]

Містер Хоніфут намагався видавити підбадьорливу посмішку, але для такого життєрадісного джентльмена посмішка виходила досить кривою. [85,с. 45]

Найкращим перекладом слугуватиме: «для джентльмена, настільки досвідченого в мистецтві дружно посміхатися». Адже словосполучення «життєрадісний джентльмен» наділяє персонажа позитивними якостями, читач починає сприймати його досить похвально, проте в оригінальному тексті підкреслюється швидше дволикість містера Хоніфута, що є одним із другорядних антагоністів твору та протягом всієї книги вражає лицемірством. Такого роду помилка створює подвійне відношення до персонажа та заплутує читача.

Отже, протягом детального аналізу цієї групи слів було виявлено проблеми, що виникають внаслідок полісемії слова. Такий феномен призводить до невдалих перекладацьких трансформацій, таких як антонімічний переклад чи синонімічний з вибором некоректного в контексті перекладу.

3.2.2 Невірна передача реалій у перекладі роману

Оскільки у фентезійній літературі реалії мають значний вплив не лише на читача, а й на атмосферу загалом, становлять невід'ємну частину створення світу, їх коректний переклад має величезне значення, а отже є справжнім викликом для перекладача.

Приклад 14.

Oh, their arguments were every ingenious – I forget how they explain fairies. [86, с. 9]

Яких тільки доводів вони не нагадували, цілком винахідливих... забув, як вони пояснювали ельфів і фей. [85, с. 24]

У книзі є лише один тип магічних створінь – “fairies”. В українській мові слово «фея» має позитивну конотацію, що асоціюється з доброю чарівницею, найчастіше жінкою [86]. У книзі “faery” може бути будь-якої статі, до того ж вони не відрізняються особливою добротою. Слово «ельф» до таких істот підходить краще. В цьому випадку перекладач вирішив перестрахуватися і включити в текст обидва поняття на випадок, якщо він неправильно витлумачив оригінал. Однак, оскільки саме в цьому моменті вводиться така реалія світу, як “fairies”, переклад має бути однозначним, не вводити читача в оману, що, крім зловмисних ельфів, у творі є ще й добрі феї. Онлайн енциклопедії дають таке визначення цього слова, фейрі – в фольклорі германських і кельтських народів, перш за все – шотландців, ірландців і валлійців, загальне найменування надприродних істот [85].

Проте варто зазначити, що у 21 столітті у фентезійній літературу все більше набирає популярності феномен «фейрі». Найвідомішими книгами, сюжет яких обертається навколо теми цих створінь, безперечно є Сара Маас «Двір шипів і троянд» та Голлі Блек «Жорстокий принц», які надихалися в деяких моментах книгою Сюзанни Кларк. Проте назва самої істоти почала з’являтися ще в класичній літературі, наприклад «The Faerie Queene» Едмунда Спенсера, тому в перекладі широко фігурує вже досить довгий час дослівний переклад цієї реалії, такий як «фейрі», що дає змогу читачеві власноруч розібратися зі значенням цього слова протягом поступового ознайомлення з реаліями світу та самостійно зробити висновки щодо характеру істот.

Приклад 15.

Pale was certainly the last English magician to venture into Faerie. [86, с. 11]

Пейл безумовно останнім із англійських чарівників хто відвідав Країну Фей. [85, с. 25]

Як уже було сказано вище, у книзі відсутні феї (усі перекладачі надалі використовують слово «ельф»). Відповідно, “Faerie” також має називатися Країною Ельфів.

Досить часто у перекладі зустрічається переклад реалій Англії 19 століття за допомогою некоректного способу їх заміни на реалії, пов'язані з культурою Царської Росії.

Приклад 16.

What Mr Norrell sent them next was nothing more than an attorney. [86, с. 26]

Проте містер Норрелл надіслав їм лише стряпчого [85, с. 38]

Згідно задуму перекладача, така трансформація допоможе краще зрозуміти атмосферу роману та заглибитися в нього, оскільки перекладені реалії є більш знайомими для читача. Варто вказати, що стряпчий у Російській державі з XVII століття — «назва, а згодом чин деяких службових осіб, що виконували різноманітні господарські обов'язки при царському дворі.»[93] Очевидно, що перекладач не хотів вживати досить сучасне слово «адвокат» в перекладі, щоб зберегти старовинну атмосферу, проте найліпшим варіантом було б використання слова «повірений» або ж «довірена особа», що не становило би помилку і відповідало реаліям.

Приклад 17.

No, indeed, ma'am, "murmured Sir Walter. [86, с. 90]

- Так, пані, - пробурмотів сер Волтер. [85, с. 88]

Так само і слово «пані» використовується виключно в українських реаліях, в той час як в цьому прикладі варто було б лишити достовірний переклад «мадам», що є абсолютно зрозумілим читачеві як мови оригіналу, так і мови перекладу, і при цьому влучно передає шарм англійського суспільства.

Серед інших помилок в перекладі реалій варто виокремити недостатню обізнаність перекладача в церковній тематиці, яка подекуди фігурує в романі, що призводить до підміни понять.

Приклад 18.

When scrutinized these were discovered to be gentlemen of the York society, or clergymen and Cathedral attendants – vergers and beadles, sub-choirmasters, provosts, transept-sweepers and such-like persons – who had been sent by their superiors out into the snow to see to the Church's business. [86, с. 33]

При найближчому розгляді це були члени Йоркського товариства або священики, причетники, регенти, паламарі, сторожа і хуртовини, відправлені начальством у церковних справах, незважаючи на холодну і ранню годину. [45, с. 43]

Згідно зі словником української мови, паламар – це служитель православної церкви, що допомагає священику під час богослужіння; дячок, псаломщик, причетник.[93] В той час як хорист – це особа, що співає молитви і псалми. Перекладач замінив хориста на паламаря, що ні відповідає сюжету, ні має під собою логічного обґрунтування.

Приклад 19.

Naturally one of the servants always sat up as well, and a few days after he had first entered the household, this duty fell to the new manservant. [86, с. 162]

Звісно, хтось із челядинців змушений був не спати разом з господарем, і згодом кілька днів після приходу в будинок нового слуги наставала його черга. [85, с. 147]

Челядинець – слово з часів кріпосного права, що означає «той, хто належить до челяді, дворові люди, що жили й працювали в поміщицькій садибі, панська прислуга.» [93] Якби хтось з персонажів мав слов'янське походження чи проживав на територіях Російської імперії того часу, така словозаміна була б виправданою. Проте всі дійові особи мають виключно британське походження, тому така трансформація є недопустимою, адже спотворює просторове та часове оточення персонажів.

Приклад 20.

In the furthest, most shadowy corner of the room a young woman in a white gown lay upon a sopha, with a white shawl wrapped tightly around her. [86,с. 86]

У найдальшому і найтемнішому кутку кімнати лежала на отоманці дівчина в білій сукні, закутана в білу шаль. [85,с. 85]

Намагаючись надати перекладеному текстові духу старовини та адаптувати його під нашу культуру, перекладачі обрали адаптувати більшість понять під традиції часів Російської імперії, що спотворило уявлення про країну, в якій відбуваються події, а саме Англію. Диван, на якому лежала дівчина, зображений на

картинці і в оригінальній книзі [86, с. 89] і в перекладі [85, с. 87]. Судячи з зображення, він не є отоманкою.

Приклад 21.

I never met a magician yet who did not declare that the Black King was the greatest of them all – the magician par excellence! [86, с. 70]

Усі маги в один голос заявляють, що Король-ворон – найвеличніший із них усіх! [85, с. 71]

Таку зміну в перекладі можна було вважати вдалою передачею реалії, заміненою перекладачем, втім є кілька особливостей, через які з лінгвістичної точки зору це буде розцінено помилкою. Король-ворон, Чорний король, Джон Аскгласс – це та сама людина, відома під кількома прізвиськами. Кожне з них має певне значення, важливе у розповіді. Автор вважає за потрібне в цьому абзаці ввести ім'я «Чорний король», тому його не варто замінювати якимись синонімами, адже згодом це становитиме ключову роль в розповіді.

Приклад 22.

The butler sighed, and propped the new manservant (who had begun to fall down again) more securely against the wall, and secretly put hand-warmers in his pockets. [86, с. 168]

Дворецький зітхнув і притулив нового слугу (який відразу почав завалюватися набік) до стіни, а в кишеню його таємно засунув грілки для рук. [85, с. 152]

Таке поняття, як «грілки для рук», існує, але невідомо, чи було воно у ХІХ столітті. Однак, у перекладі можна використовувати слово «рукавички», оскільки вони вже були поширені того часу та, можливо, персонаж мав на увазі саме їх.

Приклад 23.

Upon the instant bells began to toll. Now these were nothing more than the bells of St Michael-le-Belfrey [86, с. 35]

Раптом залунали дзвони, і хоча це лише годинник на дзвіниці Святого Михайла відбивав половину... [85, с. 45]

Має бути «дзвіниця Святого Михаїла-ле-Белфрі», адже це відома історична пам'ятка, що була побудована у 16 столітті у місті Йорк, Англія [13]. Той варіант, який був запропонований перекладачем, вказує швидше на собор Святого Михайлі, що знаходиться в Києві та був побудований якраз на початку 19 століття, проте не має жодного відношення до контексту книги.

3.2.3. Невиправдані додавання та вилучення під час перекладу

У багатьох розглянутих статтях під час перекладу з англійської на українську перекладачі нерідко передають одну вихідну лексичну одиницю з допомогою двох слів, тобто використовують трансформацію додавання.

Цей прийом вимагає компенсації відсутності граматичних форм у мові перекладу, а також для відновлення слів, вилучених у тексті мови оригіналу, які обов'язково повинні бути присутніми в тексті мови перекладу. Такі слова можна відновити з контексту [30].

Можливо, використання трансформації додавання викликано тим, що перекладач під час передачі тексту з однієї мови іншою прагне зробити текст більш виразним відповідно до української літературної традиції чи щоб привернути увагу читача. В результаті прийому додавання повідомлення може набувати нового коннотативного відтінку, якого немає в тексті оригіналу. Зазвичай, такі зрушення відбуваються на мікрорівні, тобто на лексичному рівні.

Приклад 24.

Then – with some slight regret for the wonderful library they would never see – they had dismissed the other magician from their thoughts. [86, с. 7]

Потім – легенько зітхнувши через те, що не побачать уславленої бібліотеки, – викинули непокірного колегу з голови. [85, с. 22-23]

Вираз «*легенько зітхнувши*» створює невірне враження про персонажів. Найбільш підходящі варіанти «*з деяким жалем, трохи жалкуючи про те*». Також невірним перекладом у цьому випадку слугує невинуватне додавання слова «*непокірного*» в українському варіанті, адже в англійській мові цього не було в

перекладі, що означає, що перекладач додав персонажу риси характеру, яка не властива йому та не прописана автором.

В деяких прикладах перекладач невірно зрозумів сенс речення чи навіть абзацу, тим самим надаючи недостовірний переклад. Як ось:

Приклад 25.

But Lady Pole said nothing and so Arabella continued in an encouraging tone [...]
[86,с. 338]

Однак леді Поул мовчала, і Арабелла, викликаючи її на продовження розмови, бадьоро помітила [...] [85,с. 291]

Зокрема, дієслово “continued” було перекладено некоректним способом, до того ж, було використано прийом додавання, що змінює контекст, через що наступний абзац виглядатиме незрозуміло для читача. В оригінальному тексті персонаж намагається підбадьорити іншого. «...і Арабелла підбадьорливим тоном продовжила...» – такою буде найкоректніша версія.

На противагу невинновданому додаванню у перекладі книги також часто зустрічаються випадки, коли слово або вираз краще було б скоротити і прибрати взагалі, як от при прийомі вилучення. Цей вид трансформації передбачає упущення семантично надлишкових слів, значення можна зрозуміти з контексту. Найчастіше вилучення обумовлені відмінностями у структурі речень вихідної мови та мови перекладу.

Проте іноді використовуються щоб зробити речення більш зрозумілим та приємним на слух:

Приклад 26.

[...] and Mr Honeyfoot's post-chaise travelled through a world that seemed to contain a much higher proportion of chill grey sky and a much smaller one of solid comfortable earth than was usually the case. [86, с. 8]

[...] екіпаж містера Хоніфута їхав через світ, у якому хмарного неба було набагато більше, а твердої землі набагато менше, ніж у звичайні дні. [85 ,с. 23]

Через буквальний переклад слова “world” речення виглядає неприродньо. Найкращим варіантом буде опустити його в перекладі, трохи змінивши

конструкцію: «...здавалося, що там, де їхав екіпаж містера Хоніфута, похмурого неба було набагато більше, а твердої землі набагато менше, ніж у звичайні дні.»

Приклад 27.

Then Margaret Ford made the Master's daughter take her to Epperstone and shew her the Reeve's wife's baby, and when Margaret Ford saw that the baby was indeed the sweetest, prettiest child that ever there was (just as the Master's daughter had said) she announced to the horrified mother her intention of taking the child away with her. [86, c.308]

Тоді Маргарет Форд веліла дівчині поїхати разом з нею в Еперстон і показати, де живе сім'я тієї дівчинки. Коли чаклунка побачила дитину, миле і кумедне створення, вона заявила здивованій матері, що забирає її доньку собі. [85, c.267]

В цьому варіанті перекладу допущена та ж сама помилка, що і в попередньому. Слово з досить сильним конотативним значенням “horrified”, що доцільно було б перекласти як «сповнений жаху», було замінено більш нейтральним та слабким відповідником «здивований», що виокремлюється з контексту.

Приклад 28.

But, with this one minor reservation, they enjoyed a reputation as some of the wisest and most magical gentlemen in Yorkshire. [86, c. 3]

Втім, незважаючи на згадану дрібну обставину, вони користувалися репутацією наймудріших джентльменів у Йоркширі. [85, c. 19]

Це вилучення робить промову автора менш саркастичною, а отже і змінює основний хід розповіді. «...вони були щасливі іменуватися наймудрішими і найчарівнішими джентльменами в Йоркширі.»

Приклад 29.

But no destination, no object presented itself. Mr Honeyfoot was in despair: and then he thought of the other magician. [86, c. 7]

Втім, куди чи до кого їхати, містер Хоніфут не знав і тому зовсім упав духом. [85, c. 22]

Через вилучення втрачається зв'язок між цим та наступним реченням, в якому саме і йде мова про того іншого мага, про якого подумав герой. Це вилучення, скоріше за все, відбулося через неувважність перекладача і редактора, адже не має під собою логічного обґрунтування.

Приклад 30.

Hurtfew Abbey was some fourteen miles north- west of York. [86,с. 10]

Абатство Хартфью лежало у чотирнадцяти милях від Йорка. [85,с. 25]

У цьому прикладі, так само як і в попередньому, вилучення «північного заходу» було неправомірним, адже не становить потреби для такої перекладацької трансформації.

Приклад 31.

Books of magic are rare and neither Mr Segundus nor Mr Honeyfoot had ever seen more than two or three in a private library. [86,с. 14]

Книги з магії вважалися великою рідкістю; ні Сегундусу, ні Хоніфуту не доводилося бачити в приватних зборах більше однієї-двох. [85,с. 28]

Немає причин змінювати сказане в оригіналі «двох-трьох». Можливо, перекладач хотів скористатися перекладацькою трансформацією конкретизацією. Узагальнення та конкретизація є двома сторонами однієї медалі: узагальнення відбувається, коли слово чи фраза (гіпероніми, більш загальні або нейтральні терміни) в оригінальному тексті перекладаються ширшим, більш загальним терміном у тексті, який зазвичай перекладається зі стилістичних причин, аби уникнути непотрібних повторів або двозначності; тоді як конкретизація відбувається, коли слово чи фраза в оригінальному тексті переноситься на більш конкретний термін у тексті перекладу (більш точні гіпоніми чи конкретні терміни). Проте в цьому випадку конкретизації не відбулося, перекладач просто замінив числівники оригіналу на інші, тому це не можна вважати вдалим перекладацьким прийомом [54].

Приклад 32.

Oh! to be sure many had clean modern bindings, but clearly these were volumes which Mr Norrell had had rebound (he favoured, it seemed, plain calf with the titles stamped in neat silver capitals). [86,с. 14]

Так, серед палітурок траплялися й нові, але то були томи, які містер Норрелл сам віддав переплести (очевидно, він віддавав перевагу бурій шкірі зі срібним тісненням). [85,с. 28]

Епітети, подані в оригіналі, характеризують самого персонажа, що є важливим для його розкриття. Достовірним перекладом вважатиметься: «... (очевидно, він вважав за краще прості обкладинки з телячої шкіри з акуратним срібним тісненням)».

Приклад 33.

[...] lovers and fortune's favourites have, we are told, roses strewn in their paths [...] [86,с. 23]

[...] дорога улюбленців Фортуни, як запевняють всіяна трояндами [85,с. 35]

Так само, як і в кількох попередніх прикладах, був пропущений іменник, що суттєво не вплинуло на контекст, проте вилучення не мало під собою мети. Достовірним перекладом у такому випадку буде: «... дорога закоханих і улюбленців долі...».

Приклад 34.

It would tire my reader's patience to rehearse the many winding arguments by which the gentlemen of York society came to sign Mr Norrell's agreement. [86,с. 28]

Не втомлюватиму читача перерахуванням усього, що члени Йоркського товариства сказали перед тим, як підписати документ. [85,с. 40]

Переклад надмірно скорочує текст, втрачаючи важливі моменти. «Не втомлюватиму читача розповіддю про те, якими майстерними доводами члени Йоркського товариства виправдовували те, що підписують угоду містера Норрелла».

Приклад 35.

When going about one's business in the muddle of narrow streets one is sure to lose sight of the Cathedral, but then the town will open out and suddenly it is there, many times taller and many times larger than any other building [...] [86,с. 32]

Поспішаючи по вузькій вуличці, його легко втратити з поля зору, але раптово вдома розступаються, очам знову постає собор, вище і більше за всі інші будівлі [...] [85,с. 43]

Слово “muddle” створює певну картину вулиць подібних міст, їхню атмосферу. «Поспішаючи вузькою брудною вуличкою...» Для ефективної міжкультурної комунікації шляхом прочитання тексту недостатньо лише знати мову, важливо розуміти психологічний фон, який стоїть за словами. Саме тому, через те, що учасники міжкультурного діалогу, а саме перекладач в цьому випадку, не мають загального усвідомлення справжнього контексту сказаного, існують різні ступені нерозуміння. Непорозуміння, в цьому випадку, є продуктом невідповідності образів у свідомості комунікантів. Саме відмінність образів національної свідомості стоїть на заваді ефективної комунікації.

Приклад 36.

The example cited by Mr Honeyfoot was of a murder that had taken place in 1279 in the grim moor town of Alston. [86,с. 45]

Містер Хоніфут посилався на наступний прецедент. 1279 року в місті Олстоні сталося страшне вбивство. [85,с. 52]

В результаті історії, що буде наведено надалі, ставлення серед простих людей до цього міста стане негативним, що підкреслено епітетами. Якщо залишити їх без перекладу, загубиться той відтінок загадковості, що автор намагався надати цій історії. «У 1279 році в похмурому, оточеному болотами місті Олстені...»

Приклад 37.

The tall man and the small man gave Mr Norrell two very broad stares. [86,с. 60]

Абзац повністю відсутній у тексті перекладу, хоча досить важливий, оскільки передає найпершу реакцію персонажів на заяву містера Норрелла. «І високий, і низенький дивилися на містера Норрелла.»

Приклад 38.

Nor did I ever hear that he claimed to be one. [86,с. 72]

Речення немає у тексті перекладу. «Я ніколи не чув про те, щоб він робив подібні заяви».

Приклад 39.

This particular story became very popular and raised Mr Norrell in everyone's estimation for several weeks that summer [...] [86,с. 76]

Ця історія стала дуже популярною і підняла популярність містера Норрелла ще на кілька тижнів [...] [85,с. 76]

Пропущено вказівку на час дії подій. «Ця історія стала дуже популярною того літа...». У зв'язку з відмінністю двох мов, а саме англійської та української, перекладачі іноді замінюють одні частини мови іншими частинами мови, а отже іменник у перекладі може стати дієсловом і навпаки, займенник іменником. Особові і безособові форми англійського дієслова замінюються іменником. Заміни можуть бути обов'язковими, коли в українській мові немає відповідного дієслова. Заміна може бути факультативна, коли вона викликана стилістичними міркуваннями для дотримання загального тону всього тексту.

При процесі вилучення слів, вилучають лише повнозначні слова, і в тих випадках, коли вони перевантажують надмірно речення, тобто при певних граматичних конструкціях (найчастіше вирази для висловлення співчуття на кшталт *I regret to say*), проте в цьому випадку вилучена обставина має вказівку часу, що є значущою для загального розуміння подій книги, а тому таке перекладацьке рішення не має логічного обґрунтування [54].

Приклад 40.

But if the ladies and gentlemen whom Mr Norrell met in London's drawing-rooms and dining-parlours were generally disappointed in him, then he was becoming equally dissatisfied with them. He complained constantly to Mr Drawlight of the frivolous questions that they put to him, and said that the cause of English magic had not been furthered one whit by the hours he had spent in their company. [86,с. 76]

Важливий абзац, що пояснює мотивацію персонажа, вилучений у перекладі. «Однак, коли леді і джентльмени, яких містер Норрелл зустрічав у вітальнях та обідніх залах Лондона, все сильніше в ньому розчаровувалися, він зі свого боку все сильніше висловлював своє невдоволення вищим світлом. Він постійно скаржився Дролайту на ті легковажні питання, що йому ставили, і говорив, що за весь час, що

він провів у цьому товаристві, англійська магія не просунулась вперед ні на йоту.» Стиснення/скорочення/ущільнення/пропуск (різна назва термінології у різних вчених) має місце, коли перекладач синтезує або приховує інформацію мовою оригіналу в тексті цільової мови, головним чином, коли інформація, яку він перекладає, вважається нерелевантною, оскільки культурний термін не виконує відповідної функції або може навіть ввести в оману читача.

Ці інструменти зазвичай використовуються, щоб уникнути повторів, оманливої інформації або відсутності природності. У цьому випадку не має жодної з наведених вище підстав для вилучення цілого абзацу інформації.

Приклад 41.

I am sorry to say that but it will not do. [86,с. 92]

Речення повністю відсутнє у тексті перекладу. «Мені дуже шкода, але я не приймаю вашої пропозиції».

Приклад 42.

Drawlight waited a moment for a reply to this interesting question, but Mr Norrell made none. [86,с. 99]

Дролайт зачекав на відповідь на своє запитання, але містер Норрелл не відповідав. [85,с. 95]

Варто уточнити, що це було не звичайнісіньке питання. «Дролайт зачекав відповіді на своє цікаве питання, але містер Норрелл мовчав». Вилучення прикметника не є вдалим перекладацьким рішенням.

Приклад 43.

No young lady ever had such advantages before: for she died upon the Tuesday? Was raised to life in the early hours of Wednesday morning, and was married upon the Thursday; which some people thought too much excitement for one week. [86,с. 116]

Жодній юній леді ще не вдавалося померти у вівторок, воскреснути в ніч на середу і вийти заміж у четвер; деякі навіть вважали, що на один тиждень хвилюючих подій забагато. [85,с. 109]

«Ще жодної юної леді не випадала така удача: померти в середу...». В цьому випадку перекладач намагався приховати іронію та замінити вираз на більш

евфемістичний, щоб зробити його м'якшим. Евфемізм – це набір мовних засобів, спрямованих на модифікацію емоційної домінанти мовлення з метою приховування незрозумілих і стигматизованих понять [89].

Евфемізм — неоднорідне за своєю структурою мовне явище, яке має велике значення в лексичній системі мови. Евфемізм — це не лише негативний імпліцитний шлях оцінювання, а й елемент структури мови, який відіграє важливу роль у її історичному розвитку, оскільки евфемізація — це безперервний процес зміни назв. Він заснований на постійній оцінці і переоцінці особистістю форм вираження думок на основі прагнення до успішного спілкування усно чи на письмі [47].

Підсумовуючи, евфемізм є фігурою мови, яка базується на пом'якшенні реальності, яка вважається неприємною, брудною або негідною. Саме тому тут перекладач вдався до пом'якшення реальності, адже смерть вважається неприємним явищем, проте замінивши вираз евфемізмом, перекладач позбувся іронічного тону такого речення, що вплинуло на загальну атмосферу сприйняття.

Приклад 44.

Even if the rain-sailors wish to fire upon us, they only have rain-cannonballs to do it with and we will only get wet.[86,c. 133]

«Якщо дощові матроси і вирішать дати залп, ми лише вимокнемо». [85,c.123]

Оригінальне речення звучить дещо винахідливіше. «Якщо навіть дощові солдати і вирішать дати залп, ми лише вимокнемо. У них немає нічого, крім дощових ядер!» Слова-реалії, особливо під час перекладу фентезійного художнього твору, становлять велику проблему для перекладачів, оскільки вони вимагають спеціальних знань про культуру іноземної країни та вихідну мову, щоб правильно передати концепцію цієї реалії.

Перекладач повинен здійснювати трансформацію оригінального тексту, спираючись не тільки на свої лінгвістичні навички, а й на екстралінгвістичні знання, на фантазію в певній мірі, щоб уявити щось типове для фентезійного світу, реалію, якої немає ні в словниках, ні в інших текстах. Такі слова та поняття можна вважати авторськими неологізмами, що ще більше затрудняє їх переклад. Переклад таких

слів вимагає авторської суб'єктивної креативності перекладача, щоб не втратити закладений автор сенс та специфіку [20].

Проаналізувавши існуючі стратегії перекладу слів реалій художнього фентезійного твору, можна дійти до висновку, що не існує єдиного правильного способу перекладу таких слів. Вибір методу завжди повинен базуватися на контексті та меті, яку намагається досягти автор оригінального тексту. Залежно від початкової мети тексту перекладач надає перевагу формі чи значенню, обираючи мовні запозичення для збереження екзотики, які розглядаються як кульмінацію усунення соціокультурних прогалин, або стратегію у формі коментаря для повне тлумачення слів, незрозумілих пересічному одержувачу.

Приклад 45.

*“Why! Nothing really,” said Mr Norrell. “Nothing but a silver basin **for seeing visions in.**” “Oh!” cried Mr Horrocks. “I believe I would give almost any thing to see that magic done – would not you, my lord? Oh, Mr Norrell, might we prevail upon you to shew us a vision in a silver basin?” [86,с. 136]*

- Та майже ніяких, - відповів містер Норрелл. - Хіба срібна чаша з водою.

- Ах! - вигукнув містер Хоррокс. - Я б багато віддав, щоб побачити справжнє диво, а ви, мілорде? Містере Норрелл, чи не ви надасте нам честь і не покажете якесь видіння в чаші? [85,с. 125]

В оригіналі містер Норрелл сам каже, навіщо потрібна чаша, потім співрозмовник його повторює. У перекладі через вилучення у фразі містера Норрелла його співрозмовник невідомим чином дізнається, навіщо потрібна чаша. «Хіба що срібна чаша, щоб показувати різні видіння».

Приклад 46.

I think you will find that once London rids itself of the nuisance then the others will be quick to follow. They none of them like to feel themselves left behind. [86,с. 226]

[...] вже якщо Лондон позбудеться цієї зарази, то і в інших містах з нею скоро покінчать. [85,с. 198]

У вилученому реченні пояснюються причини того, що відбудеться в книзі. «Ніхто не любить відставати».

3.2.4. Узуальні порушення, тобто невідповідність жанрово-стилістичним особливостям тексту, що перекладається

Узус – це вживання носіями певної мови традиційних, стійких, правильних та нетрадиційних, okazіональних і навіть помилкових (свідомих і несвідомих) мовних одиниць як реалізацію мовної системи в конкретний історичний період.

Приклад 47.

Magic was what street sorcerers pretended to do in order to rob children of their pennies. [86,с. 5]

Магія – це те, чим вуличні шарлатани виманюють у дітей дрібні гроші. [85,с.120]

Слово «це» сприймається як формальне. «дрібні гроші» можна замінити на «кишенькові гроші» без втрати сенсу.

Приклад 48.

Several of the gentlemen began to discover that they were entirely of Mr Segundus's opinion and that no question in all of magical scholarship could be so important as this one. [86,с. 5]

Деякі зовсім несподівано відкрили для себе, що цілком згодні з містером Сегундусом з питання щодо важливості практичної магії. [85,с. 20-21]

Однією з найпоширеніших є лексико-семантична заміна, що використовується у разі, коли в перекладі доводиться вдаватися до лексичних одиниць, значення яких не збігаються зі значенням одиниць вихідної мови. Однак, шляхом логічних перетворень таке значення може бути виведено. До лексико-семантичної заміни відносяться конкретизація, генералізація та смисловий розвиток (модуляція) [27].

Звернемося до третього типу лексико-семантичної заміни, який був використаний під час перекладу роману. При значеннєвому розвитку, або модуляції, слова або словосполучення вихідної мови замінюються одиницями мови перекладу, значення яких виводяться зі значення вихідних одиниць. Найчастіше значення

співвіднесених слів вихідної мови та мови перекладу пов'язані причинно-наслідковими зв'язками.

В цьому випадку модуляція є однією з найвдаліших стратегій перекладу, щоб зберегти легкий темп розповіді історії, не перетворюючи її подібними формулюваннями в формальний текст, повний кліше та штамів.

«Деякі зовсім несподівано відкрили собі, що цілком згодні з містером Сегундусом: немає питання, важливішого для магичної науки, ніж це.»

Приклад 49.

No candles had been lit; two fine windows gave plenty of light to see by – although it was a grey sort of light and not at all cheerful. [86,с. 11]

Свічки було погашено; світло лилося через два великі вікна, втім сірий і безрадісний. [85,с. 25]

Пасивний стан надає формальний відтінок. «Свічки не горіли...»—активна форма надасть більш легкого тону оповіді.

Приклад 51.

Certainly they claimed to do magic, some even had a fairy-servant or two, but they seem to have accomplished very little in this way and some modern scholars have doubted whether they could do magic at all. [86,с. 14]

Зрозуміло, вони запевняли, ніби творять якісь чари, у деяких був навіть чарівний слуга чи два, проте досягнення їх невеликі, і низка сучасних дослідників взагалі відмовляє їм у вмінні чаклувати. [85,с. 28]

Скопійовано структуру оригіналу, що робить мову незграбною. «... у деяких була навіть пара чарівних слуг...».

Приклад 52.

He had always thought that Mr Segundus deserved encouragement in his quest to find where practical English magic had disappeared to – though like everyone else Mr Thorpe had not expected Mr Segundus to discover the answer quite so soon. [86,с. 23]

Він і раніше вважав, що містер Сегундус заслуговує на підтримку у вирішенні питання, чому в Англії немає практичної магії, хоча, як і всі інші, не думав, що відповідь буде отримана так скоро. [85,с. 35]

Пасивний стан надає формальності реченню. «...не думав, що колега знайде відповідь так скоро».

Приклад 52.

Fresh outbreak of the gentlemen of the York society. [86,с. 24]

Новий спалах почуттів серед присутніх. [85,с. 36]

Вираз не підходить для цієї ситуації (суперечка вчених). Можливий переклад: «Суперечка серед джентльменів Йоркського товариства розгорівся з новою силою».

Приклад 53.

He waited until he believed himself to be unobserved, then he picked it up, opened a window and tossed it out. [86,с. 64]

Він почекав, поки нікого не буде, і, схопивши кішку, викинув її у вікно. [85,с. 66]

Поєднання дієслівного присудка та дієприслівникового звороту створює враження, що події одночасні. «Він почекав, поки поряд нікого не буде схопив кішку і викинув її у вікно.»

Приклад 54.

I am glad to know he is in such good health. [86,с. 137]

Радий бачити, що він перебуває у добромu здоров'ї. [85,с. 126]

Персонаж цікавиться здоров'ям свого родича. Слово «перебуває» надає фразі формальний відтінок. Його можна прибрати з речення без втрати сенсу.

Приклад 55.

Each sheet was covered in three columns of Mr Norrell's small, precise handwriting; each column contained a long list of different sorts of magic. [86,с. 297]

На кожному аркуші бісерним почерком містера Норрелла в три колонки давався перелік різних видів, прийомів та способів магії. [85,с. 258]

Розширення оригінального “sorts of magic” звучить неприродньо. «...перелік різноманітних видів магії».

Приклад 56.

Upon the contrary, I am quite certain that the common view of them is the correct one. Do you know the writings of Chaston upon the subject? It would not surprize me if

Chaston turned out to have come very near the truth of it. No, no, my objection to fairies is quite another thing. [86,с. 299]

Навпаки. Я впевнений, що правильний найпоширеніший погляд. Ви знаєте, що пише про них Частон? Мене не здивує, якщо виявиться, що Частон дуже близький до істини. Ні-ні, моє упередження щодо ельфів пояснюється іншими причинами. [85,с. 259]

Велика кількість пасивних конструкцій, уривок звучить дуже формально. «Я цілком упевнений, що найпоширеніший погляд і є найправильнішим». «Я не здивуюся, якщо виявиться, що Частон дуже близький до істини. Ні-ні, я маю свої причини не любити ельфів».

Приклад 57.

On other occasions Lady Pole and Stephen took part in long processions in which banners were carried through dusty, ill- lit halls (the gentleman with the thistle-down hair having a great fondness for such ceremonies). [86,с. 313]

Деякими ночами леді Поул і Стівен брали участь у довгій процесії по запорошених похмурих залах (джентльмен з волоссям як пух дуже любив подібні ходи) [85,с. 271]. Можна замінити на «іноді», «бувало, що».

Отже, узуальні помилки призводять до зміни загального тону оповіді тексту, що псує загальне враження для читача. В більшості випадків можна уникнути таких помилок, не допустивши намірної формалізації тексту.

3.2.5. Порухення норм поєднаності в мові перекладу

Приклад 58.

It is scarcely conceivable that the magicians of York with all the happiness of each other's society and the incalculable benefit of each other's wisdom should feel any necessity to consult a solitary scholar such as myself... [86,с.8]

Важко повірити, що йоркські чарівники, яким випало щастя жити в оточенні безлічі високовчених колег, вважали за потрібне радитися з таким самотнім самотником, як я... [85,с. 23]

«Самітник» вже несе в собі значення самотності. Очевидно, перекладач намагався зберегти алітерацію, що міститься в оригінальному тексті. Однак, її збереження не надто важливе. Можна замінити на «вченого-одинака».

Приклад 59.

Mr Norrell led his guests to a handsome drawing- room with a good fire burning in the hearth. [86,с. 10-11]

Містер Норрелл провів гостей у гарну гостьову кімнату, в якій яскраво палав камін. [85,с. 25]

Близько розташовані два однокореневі слова. Слово «гості» можна замінити на «відвідувачі» або, в цьому контексті, «чарівники». Або ж замінити слово «гостьова кімната» на «вітальня», що без зміни змісту прибере тавтологію.

Приклад 60.

It seemed that it was not only live magicians which Mr Norrell despised. He had taken the measure of all the dead ones too and found them wanting. [86,с. 15]

Очевидно, містер Норрелл зневажав не тільки магів, що нині живуть. Він зважив усіх чарівників минулого на терезах і знайшов їх дуже легкими. [85,с. 29]

Цей ідіоматичний вираз майже не зустрічається в контексті описису осіб, його вживання вводить читача в непорозуміння. Можливий варіант перекладу: «Він оцінив усіх чарівників минулого і всіх їх вважав людьми посередніми».

Приклад 61.

Long, long ago, (said the voice), five hundred years ago or more, on a winter's day at twilight, a young man entered the Church with a young girl with ivy leaves in her hair. [86,с. 37-38]

Давним-давно, – говорив голос, – п'ять чи більше століть назад, у сутінкову годину зимового дня до церкви увійшли юнак і дівчина з волоссям, повитим плющем. [85,с. 47]

«Повитий плющем» погано поєднується з «волоссям», швидше з будинком чи парканом. Можна замінити на поєднання «дівчина з листям плюща у волоссі», що буде дослівним перекладом та не створить непорозумінь.

Приклад 62.

Drawlight waited a moment for a reply to this interesting question, but Mr Norrell made none. [86,с. 99]

Дролайт зачекав відповіді на своє запитання, але містер Норрелл не відповів. [85,с. 95]

Перекладач допустив лексичне повторення. «Дролайт почекав відповіді на своє цікаве питання, проте містер Норрелл мовчав». Отже, було вжито синонімічний переклад без втрати основного змісту.

Приклад 63.

She considered herself the implacable enemy of the British and was highly delighted to be given powers of speech so that she could express her hatred of them. [86,с. 138]

Русалка виявилася затятою ненависницею Британії та з радістю використала несподіваний дар, щоб висловити свою ненависть до англійців. [85,с.127]

Тавтологія була допущена перекладачем, як і в минулому випадку, ненавмисно. «Русалка вважала себе заклятим ворогом Британії...»—буде найдоцільнішим варіантом перекладу. Варто правильно визначати різницю між тавтологією та лексичним повтором. Лексичний повтор — це слово або конструкція слів, які зустрічаються більше, ніж один раз, у межах речення або двох, що йдуть один за одним. Іноді лексичні повтори використовуються автором чи перекладачем для досягнення певного ефекту, наприклад комічного, для емоційного підсилення сказаного чи для надання персонажу книги певного стилю мовлення [58]. Види повторів бувають:

- анафора (повторення початку слова, тобто префікс чи корінь, чи початку речення), іноді анафора відбувається на прикладі одного слова, іноді повторюється навіть ціле словосполучення чи речення;
- епіфора, тобто повторення кінцевої частини речення;
- симплока, тобто поєднання повторів і початку, і кінця речення;
- анадиплосис, тобто фігура стилістики, при якій кінець одного речення повторюється на початку іншого. Можна сказати, що початок одного речення

сплітається з кінцем попереднього. Ця різновид стилістичного повторення, крім функції впливу, виконує ще й функцію композиційного плану. Вона дозволяє більш образно передати задум автора [18].

У той час як тавтологія – це банальна мовна помилка, необґрунтоване повторення одних й тих самих, однокореневих чи близьких за змістом слів, наприклад, «запитати питання» тощо [90].

Приклад 64.

Mr Black is so clever. I dare say he will understand this puzzle in an instant. Go to Harley- street, Toby. Present my compliments to Mr Black and say that if he is at liberty I should be glad of a few moments' conversation with him. [86,с. 197]

[...] містер Блек такий розумний! Він розгадає нашу загадку, не сходячи з місця. Іди на Харлі-стріт, Тобі. Передай мої найкращі побажання містеру Блеку і запитай, чи не зможе він приділити мені кілька хвилин свого дорогоцінного часу? [85,с. 176]

У контексті роману, персонажу потрібно, щоб містер Блек прийшов до неї, чому суперечать слова в перекладі. «Він розгадає нашу загадку миттєво.»

Приклад 65.

I spilt some wine upon the table, did the magic and shewed them a sea-battle which was at that moment raging in the Bahamas, a view of a ruined Neapolitan monastery by moonlight and finally the Emperor Napoleon Buonaparte drinking a cup of chocolate with his feet in a steaming bowl of water. [86,с. 328]

Плеснув на стіл вина, застосував магію і показав присутнім морську битву на Багамах, краєвид із зруйнованим неаполітанським монастирем у місячному світлі та Наполеона Бонопарта, який пив гарячий шоколад, опустивши ноги у таз із гарячою водою. [85,с. 283]

При заміні словосполучення «гарячою водою» на «окріп» або ж «кип'яток», досягнеться той самий ефект без зловживання лексичними повторами.

Приклад 66.

One of our servants will bring them to Hanover- square later today and then perhaps you will be so kind as to talk to Norrell... [86,с. 332]

Один із слуг принесе їх на Ганновер-Сквер трохи пізніше, і, сподіваюся, ви будете настільки люб'язні, що розповісте містеру Норреллу... [85,с. 286]

Можна зменшити вираз до слова «слуга». Значення не зміниться, але речення стане більш коротким, прийнятним та збереже мовні зусилля перекладача.

Отже, підсумовуючи, стратегії, які використовує перекладач, — це навички та процедури, які сприяють отриманню та використанню інформації, і можуть бути пов'язані як із продуктом (перекладеним текстом), так і з самим процесом перекладу, чий стратегії — це набір вільно сформульованих правил або принципів, які використовує перекладач для досягнення цілей, визначених ситуацією перекладу, і які можуть бути глобальними або локальними стратегіями: глобальні стратегії стосуються загальних принципів і способів дії, а локальні стратегії стосуються конкретних дій по відношенню до перекладача.

Зокрема, перекладач вирішує проблеми та приймає рішення, які мають на меті покращити переклад. Проте інколи рішення бувають невдалими через певні фактори, такі як : неуважність, недостатнє знання мови реципієнта чи донора, недостатні екстралінгвістичні фонові знання, заплутаність контексту, важке граматичне формулювання в тексті оригіналу.

ВИСНОВКИ

У роботі подано аналіз лексико-семантичних перекладацьких помилок у художніх творах на матеріалі роману Сюзанни Кларк «Джонатан Стрейндж і м-р Норрелл». Також проаналізовано різні класифікації та підходи до вивчення перекладацьких помилок, пояснено різницю між адекватним та еквівалентним перекладом та уточнено особливості перекладу художніх текстів.

Дослідження дало змогу дійти до таких висновків:

1. Художня література є особливим видом перекладу, який передбачає дотримання основних цілей: коректної передачі смислового навантаження оригіналу, включаючи стиль та емоційну складову та створення повноцінного твору у культурі перекладу. Переклад художньої літератури суттєво відрізняється від перекладу спеціалізованої наукової літератури, тому передбачає креативність перекладача та можливість вільного перекладу. Оскільки процес перекладу складається не лише із сприйняття вихідного твору, а також його відтворення, крім передачі смислового, емоційного та стилістичного навантаження оригіналу, для художнього перекладу дуже важлива кінцева форма результату. Отриманий у результаті перекладу текст має бути повноцінним аналогом оригінального художнього твору. Більше того, переклад повинен звучати природно мовою перекладу, і не містити помилок чи неточностей, які роблять переклад нечитабельним, неповноцінним.

2. У процесі дослідження було розглянуто проблематику вираження понять «адекватність» та «еквівалентність» перекладу. Було з'ясовано, що адекватний переклад є більш широким поняттям, ніж еквівалентний, адже здійснюється на всіх рівнях мови, а не тільки між мовними одиницями. Було досліджено, що «еквівалентним» називається переклад, при якому зберігається зв'язок між вихідним текстом і цільовим, тоді як «адекватний» переклад відповідає поставленій меті незалежно від обраного способу перекладу та змін, які були до нього внесені перекладачем.

Додатково було проаналізовано параметри, за яких текст може вважатися адекватним, згідно класифікацій В. Балахтара та К. Балахтара, а також Н. Складчикової.

Також було розглянуто дві категорії еквівалентного перекладу за Ю. Найдою, такі як динамічна еквівалентність і формальна еквівалентність, які використовуються для досягнення різних рівнів буквальності між вихідним текстом і цільовим текстом.

Для кращого обґрунтування прикладів у практичній частині, було розглянуто також 5 рівнів еквівалентності між оригіналом та перекладним текстом за В.Н. Комісаровим, що обґрунтовує еквівалентність стосунків між оригіналом та перекладом.

3. Було виявлено, що для досягнення високого ступеню адекватності тексту перекладу лінгвісти послуговуються низкою прийомів, так званих перекладацьких трансформацій, що являють собою принципи та моделі перекладу, виведені лінгвістами для полегшення процесу перекладу на основі принципу схожості. Дослідивши теоретичні праці з питання, було проаналізовано різні системи перекладацьких трансформацій, такі як система В. Комісарова та Л. Бархударова. Комісаров поділив трансформації на три підгрупи: лексичні, граматичні, комплексні, кожна з яких включає по декілька видів трансформацій. Бархударов в свою чергу виділив чотири основні елементи перекладацьких трансформацій: перестановки, заміни, додавання, вилучення. Серед зарубіжних вчених було розглянуто класифікацію, представлену канадськими вченими Ж.П. Віне і Ж. Дарбельне, які виділили сім прийомів, які реалізуються на трьох рівнях: лексичному, морфолого-синтаксичному і на рівні повідомлення. В загальному, як висновок варто виокремити те, що особливої практичної цінності ці техніки представляють в художньому виді перекладу, так як допомагають без втрати сенсу передати ще й емоційне та культурне забарвлення мовних одиниць, а також зберегти колорит та тон тексту в цілому.

4. Було висвітлено дефініцію перекладацької помилки як мовного феномену, та визначено, що перекладацька помилка – це уривок тексту перекладу, який не

відповідає тексту оригіналу з урахуванням цілей перекладу, тобто, неправильно передає сенс оригіналу, стилістичну та емоційну складові або не відповідає нормам мови перекладу. Було виявлено, що перекладацькі помилки здійснюються ненавмисно, на відміну від неправильного вибору стратегії перекладу. М. К. Гарбовський виділив такі фактори виникнення перекладацьких помилок, як: недостатнє володіння мовою оригіналу; недостатні лінгвістичні та екстралінгвістичні знання в спеціалізованій області перекладу; недостатня увага до авторської позиції в тексті; невміння дотримуватися авторського індивідуального стилю та передавати його в перекладі. Для поглиблення теоретичних знань було розглянуто класифікацію помилок з погляду мови за Р. Штейнбахом та М. Куніловською; класифікацію помилок за ступенем дезінформуючого впливу за Л. Латишевою та А. Семеновою; класифікацію помилок за етапами перекладу, у яких вони виникають за М. Гарбовським та А. Шевніним; класифікацію помилок із урахуванням прагматики тексту за В. Здобніковим, класифікацію перекладацьких помилок за типом експресивності та виведено узагальнену класифікацію, якою послуговувалися при практичному аналізі перекладацьких помилок.

5. Було проведено порівняльний аналіз художнього тексту оригіналу та його перекладу на українську мову та виділено основні перекладацькі помилки під час перекладу, згідно класифікації було виокремлено лексико-семантичні, які становлять об'єкт дослідження, проведено їх групування на неправильний вибір значення з числа деяких значень полісемічного слова, невірну передачу реалій у перекладі роману, невиправдані додавання під час перекладу, неправомірні вилучення, узуальні порушення, тобто невідповідність жанрово-стилістичним особливостям тексту, що перекладається, а також порушення норм поєднаності в мові перекладу. Було проведено обширний аналіз цих помилок, пояснені можливі причини їх виникнення, такі як неуважність, поверхневість фонових знань з теми та вибір неправильного варіанту полісемічного слова, було розроблено покращений варіанту перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Наукові праці

1. Алимов В. В. Художественный перевод. Практический курс перевода: учебное пособие для студентов вузов. В. В. Алимов, Ю. В. Артемьева. Москва : Академия, 2010. 254 с.
2. Амеліна С. Конотативна еквівалентність у перекладі. «Філологічні студії», No 11, 2014.
3. Андрієнко Т.П. Переклад як когнітивно-комунікативна діяльність / Т.П. Ан-дрієнко. Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. С. 13–18.
4. Барінова І.А. Бахтинская. Характеристика высказывания как основа определения коммуникативных ошибок перевода. И.А. Барінова, И.Г.Овчинникова. Русский язык и литература в пространстве мировой культуры. Материалы XIII Конгресса МАПРЯЛ: в 15 томах. – СПб : Международное некоммерческое партнерство преподавателей русского языка и литературы "МАПРЯЛ", 2015. С. 34-38.
5. Барінова І.А. Переводческие ошибки: коммуникативные и когнитивные. И.А. Барінова, И.Г. Овчинникова. Научный вестник Воронежского государственного архитектурно-строительного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – Воронеж : Воронежский государственный архитектурно-строительный университет, 2015. – No 16. С. 93-101.
6. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частичной теории перевода. Москва. : Международные отношения.1975.240 с.
7. Бицукова Л.П. Переводческие ошибки и искажения при работе с художественным текстом (на материалах переводов Е. Суриц и В. Тельникова произведения У. Голдинга «Повелитель Мух»).Л.П. Бицукова, В.Е. Пэшко. Стратегия и тактика письменного перевода: традиции и инновации. Материалы V Всероссийской студенческой научно-практической конференции с международным

участием. Красноярский государственный педагогический университет им. В.П. Астафьева. – 2016. – С. 23-29.

8. Бреус Е.В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский. М., 2000.

9. Вине Ж.-П. Технические способы перевода. Москва : Прогресс, 1978. 298с.

10. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). В.С. Виноградов . – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.

11. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва: Р. Валент, 2006. 447 с.

12. Гарбовский Н. К. Теория перевода: учебник. Гарбовский Н. К. — Москва: Издательство Московского университета, 2004.— 516 с.

13. Глуховцева К. Аспекти лінгвокультурологічного дослідження діалектного мовлення. Українська мова. 2018. No. 1. С. 89–99.

14. Гоца Н. Адекватність та еквівалентність перекладу при передачі розумової лексики в афроамериканському романі українською мовою, No 6, 2009.

15. Демецька В. Теорія адаптації в перекладі : дис...д. філол. наук. – К., 2008. – 580 с.

16. Дитина Т. Мова як репрезентація соціальної влади : до питання перекладу регіональних варіантів англійської мови українськими діалектами (на матеріалі роману З. Сміт «Білі зуби» та його перекладів) // «Іноземна філологія», No 124, 2012.

17. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с. — с. 306

18. Зиновьева Т.А. Переводческая ошибка. Понятие, причины, классификация. Т.А. Зиновьева, Н.Ю. Никулина. Современная филология. Материалы II Международной научной конференции. –Уфа : Лето, 2013. – С. 107-109.

19. Иванов А.О. Безэквивалентная лексика. СПб.: СПбГУ, 2006. – 200 с.

20. Кочан. І. М. Лінгвістичний аналіз тексту. Навчальний посібник. 2 видання перероблене і доповнене. Київ: «Знання». 2008. 417 с.
21. Казакова Т.А. Невынужденные отклонения в переводе. Международная филологическая конференция. Актуальные проблемы переводоведения. СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2005. – С. 113-118
22. Казакова Т.А. Перевод как переработка информации. Федоровские чтения. Вып. 11. СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2011. С. 197-201
23. Казакова Т.А. Практические основы перевода. СПб.: Союз, 2008. Казакова Т.А. Смысл как информация в тексте. Международная филологическая конференция. Актуальные проблемы переводоведения. СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2011. С. 44-48
24. Княжева Е.А. Переводческий анализ текста и качество перевода. Сер. Лингвистика и межкультурная коммуникация. Княжева Е.А. Воронеж: Вестник Воронежского государственного университета, 2012. с.170.
25. Комиссаров В. М. Теория перевода (лингвистические аспекты). В. М. Комиссаров. М., Высшая школа, 1990. – 253 с.
26. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу. Вінниця: Нова книга, 2003. 448с.
27. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ: Академія, 2001. 361 с.
28. Кудряшова С.Б. Переводческие ошибки: классификация и причины Сборники конференций НИЦ Социосфера. Прага : Vedecko vydavatelske centrum Sociosfera-CZ s.r.o., 2016. No 43. С. 23-25.
29. Левицкая Т. Р. Проблемы перевода : На материале современного английского языка. М. : Международные отношения, 1976. 208 с.
30. Левицкая Т. Р., Фитерман А.М. Проблемы перевода. М., «Международ. отношения», 1976. 208 с.
31. Левицкая Т., Фитерман А. Почему нужны грамматические трансформации при переводе? Тетради переводчика. Вып. 8: Международ. отношения. – М., 1971. – С.12-23.

32. Линтвар О.М. До проблеми художнього перекладу. О.М. Линтвар. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2012. № 30. С. 144–147.
33. Логвиненко О.М. Культура перекладу художнього твору: психологічний аспект. О. Логвиненко. Український інформаційний простір : науковий журнал Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв / гол. редактор М.С. Тимошик. К., 2014. Ч. 2. С. 117–122.
34. Малёнова Е.Д. К вопросу о классификации переводческих ошибок Е.Д. Малёнова, Л.П. Черкашина. Перевод и сопоставительная лингвистика. Екатеринбург : Уральский гуманитарный институт, 2013. – С. 45-47.
35. Маркина М. Адекватность как переводческая проблема (функциональный подход) [Электронный ресурс]. Режим доступа : http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/vdpu/Movozn/2008_14/article/32.pdf.
36. Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва: Академия, 2001. 183 с.
37. Мацько Л. І. Методологія і методи стилістики. Стилiстика української мови: підручник. Київ: Вища шк., 2003. 462 с.
38. Медведев В. Проблема интерпретации в переводе. Экспрессивность текста и перевод.– Казань, 1991. – 128 с.
39. Моисеев М.В. Герменевтический аспект смысловых переводческих ошибок. Наука о человеке: гуманитарные исследования. – Омск : Омская гуманитарная академия, 2016. – № 2. – С. 51-58.
40. Новиков Л. А. Художественный текст и его анализ. Москва: Изд-во ЛКИ, 2007. 304 с.
41. Галь Нора «Слово живе і мертве: від "Маленького принца" до "Корабля дурнів"» М., 1975.
42. Оболенская Ю. Л. Художественный перевод и межкультурная коммуникация. Ю. Л. Оболенская ; МГУ им. М. В. Ломоносова, Филологический факультет. - Изд. 4-е. - Москва : ЛИБРОКОМ, 2013.- 262 с.

43. Оболенская Ю. Л. Художественный перевод и межкультурная коммуникация. Ю. Л. Оболенская ; МГУ им. М. В. Ломоносова, Филологический факультет. - Изд. 4-е. - Москва : ЛИБРОКОМ, 2013. - 262 с.
44. Оболенська Ю. Художественный перевод и межкультурная коммуникации. М., 2006.— 335 с. 16. Ольховников Д. Проблемы адекватности передачи языковых единиц текста при переводе. «Семантика текста и проблемы перевода», 1984.
45. Орлова Н.Л. О переводческих ошибках интернациональной и псевдоинтернациональной лексики [Электронный ресурс] Международный научно-исследовательский журнал. — Екатеринбург, 2013. — No 2 (9). — С. 84-86.
46. Попович, А. Проблемы художественного перевода. - М.: Высш. школа, 1980. - 199 с
47. Райс К. Классификация текстов и методы перевода / Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. М., 2004. 296 с.
48. Рецкер Я.И. Пособие по переводу с английского языка на русский. - Л.: Просвещение, 1973. - 199 с.
49. Рецкер Я.И. Что же такое лексические трансформации? "Тетради переводчика" №17, М.: Международные отношения, 1980. - С.72-84
50. Рецкер, Я. И. Теория перевода и переводческая практика. - М.: «Междун. Отношения», 1974. - 216 с.
51. Романова Л. Г. Адекватность и эквивалентность как переводческие категории (теоретико-экспериментальное исследование) : дис....канд. филол. наук : 10.02.19 / Романова Лилия Геннадьевна. Челябинск, 2011. — 260 с.
52. Сдобников В. В. Теория перевода [учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков]/ В. В. Сдобников, О. В. Петрова. — М. : АСТ: Восток — Запад, 2007. — 448 с.

53. Складчикова Н.В. Семантическое содержание метафоры и виды его компенсации при переводе. Н.В. Складчикова. Номинация и контекст: сб. научных трудов. – Кемерово, 1985. – С. 21–29.

54. Стельмашук З. В. Конкретизація як спосіб передачі аспектуального значення багатократності дії в англо-українському художньому перекладі. Зоряна Василівна Стельмашук. Мандрівець. – 2009. – № 6. – С. 58–61.

55. Тетерлева Е.В. Типы переводческих ошибок. Е.В. Тетерлева, Ю.К.Попова. Проблемы романо-германской филологии, педагогики и методики преподавания иностранных языков. – Пермь : Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования "Пермский государственный гуманитарно- педагогический университет", 2009. – С. 64-71.

56. Усков Д. Ю. Стилiстичнi особливостi реалiзацiї фонових сем та їхнє урахування у перекладі. Д. Ю. Усков. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2010. – Вып. 51. – С. 143–147.

57. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. А.В. Федоров. – М., 1983

58. Федюченко Л.Г. Экологический аспект перевода: переводческая ошибка. Вестник Тюменского государственного университета. Гуманитарные исследования. Humanitates. Тюмень : Тюменский государственный университет, 2012. – No 1. – С. 97-102.

59. Шали Хассан Н. А. Основные характеристики художественного текста. Идеи. Поиски. Решения: материалы VII Междунар. науч. практ. конф., Минск, 25 ноября 2014 г./Редкол.: Н.Н. Нижнева (отв. редактор) [и др.]. – Мн.: БГУ, 2015. – С.103-114

60. Чуковский К. И. Высокое искусство. Корней Чуковский. СПб.: Авалонъ, Азбука-Аттикус, 2011. - 448 с.

61. Шафиков С. Г. Типология лексических систем и лексико-семантических универсалий . Сагит Гайлиевич Шафиков. Уфа : Изд-во Башкир, ун-та, 2004. – 80с.

62. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика: Статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука, 1988. 215 с.
63. Шевин А. Б. Эрратология: теория ошибок и переводческих несоответствий. Вестник Юур ГУ, 2005. серия «Лингвистика» выпуск 2, №11. С. 111-113.
64. Шевнин А.Б. Концепт «ошибка» в переводоведческих исследованиях. Образование и наука. – Екатеринбург : Российский государственный профессионально-педагогический университет, 2007. – No 5. – С. 111-118.
65. Шевченко О. Ф. О стилистических функциях словообразования. Исследования по романской и германской филологии. Киев, 1977. С. 67–70.
66. Шейко В. М., Кушнарченко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Василь Миколайович Шейко, Наталя Миколаївна Кушнарченко. К. : Знання, 2011. – 310 с.
67. Щирова И.А, Гончарова Е.А. Текст в парадигмах современного гуманитарного знания. СПб: ООО «Книжный Дом», 2006. – 172 с.
68. Baker M. In Other Words. A Coursebook of Translation. – London; New York: Routledge, Taylor&Francis Group, 2011. 332 p.
69. Basnett S. Translation studies. – New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2005. 176 p.
70. Boase-Beier J. A Critical Introduction to Translation Studies, – London: Continuum, 2011. 187 p.
71. Catford J.C. A Linguistic Theory of Translation. – Oxford: Oxford University Press, 1965 – 103 p.
72. Catford, J. C. Translation Shifts// The Translation Studies Reader. Ed. Lawrence Venuti. – London: Routledge, 2000. – P. 141 – 148.
73. Dijk van Teun A. Ideology. A Multidisciplinary Approach. – London: SAGE Publications, 1998. – 365 p.
74. Halverson S.L. A Cognitive Linguistic Approach to Translation Shifts.// Belgian Journal of Linguistics, 2007. – P 105-121.

75. Harris Z. S. Discourse analysis // Language. 1952. Vol. 28. – P. 1-30
76. Jakobson Roman On Linguistic Aspects of Translation. In: R.A. Brower (ed.). "On Translation". – New York: Oxford University Press, 1966. – p. 232-239.
77. Kibrik A.A. Multimodal linguistics. Moscow. P. 134-152
78. Nida E. Toward a science of translating. – Leiden, 1964. – 334 p.
79. Reiss K. Translation Criticism – the Potentials & Limitations. Categories and Criteria for Translation Quality Assessment. – London, New York: Routledge, 2000. –127.
80. Sdobnikov V. V. Translation Quality Assessment in Various Communicative Situations: the Problem of Assessor// Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences 2, 2014. – P. 305-311.
81. Williams M. The application of argumentation theory in translation quality assessment. // Meta: journal des traducteurs / Meta : Translators' Journal, vol. 46, No 2. – Montréal(Canada): Université de Montréal, 2001 – P. 326-344.
82. Williams M. Translation Quality Assessment: An Argumentation-Centered Approach. – Ottawa: Univeristy of Ottawa Press, 2004 – 188 p.
83. Yebra V.G. Traducccion: Historia y Teoria. – Madrid: Biblioteca Romanica Hispanica Editorial Gredos, 1994. – 466 p.
84. Znamenskaya T.A. Stylistics of the English Language. Fundamentals of the Course. – Едиториал УРСС, 2002. – 208 с.

Джерела матеріалу дослідження

85. Кларк С. Джонатан Стрейндж і м-р Норрелл: роман / Сюзанна Кларк ; пер. з англ. Анатолій Пітик , Катерина Пітик , Богдан Стасюк–:Рідна мова 2021. – 904 с. : іл. – (The Big Book)
86. Clarke S. Johnathan Strange & Mr Norrell. – London : Bloomsbury, 2004. – 1006 с.

Довідкова література

87. Белокурова С.П. Словарь литературоведческих терминов. СПб., 2007. 314 с.

88. Коломієць І. І. Основні лінгвостилістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога). Умань ВПЦ «Візаві», 2015. 202 с.
89. Краткий словарь лингвистических терминов. Сост. Н.В. Васильева, В.А. Виноградов, А. М. Шахнарович. – М.: 1995.
90. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, К., 2006. 716 с.
91. Словник іншомовних слів : близько 10000 слів / уклад. : Сергій Маратович Морозов, Людмила Марківна Шкарапута. – К. : Наукова думка, 2000. – 662 с.
92. Словник термінів міжкультурної комунікації. уклад. Флорій Сергійович Бацевич. К. : Довіра, 2007. – 205 с.
93. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970—1980.— Т. 11. — С. 291.
94. Художній переклад. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври. голова ред. А. Волков. 2001. С. 608-614. — 634 с.
95. АBBYY Lingvo x 3 : Электронный словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.Lingvo.ru.
96. Collins English Dictionary [URL:www.collinsdictionary.com](http://www.collinsdictionary.com)
97. Dictionnaire explicatif de traduction. - 3e édition, révisée. - М. : Flinta : Sciences... LL. Nelyubine. 2003.
98. Macmillan Dictionary on-line. URL: <http://www.macmillandictionary.com>
99. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners, London: Macmillan Publishers Limited, 2007 1748с.
100. Oxford Dictionary on-line URL: www.oxforddictionaries.com

ДОДАТКИ

Норми якості перекладу за шкалою LISA 2

<i>Відсотковий показник</i>	<i>Шкала якості перекладу</i>
98-100%	відмінна якість перекладу
95-97%	хороша якість перекладу
90-94%	задовільна якість перекладу
менше 90%	незадовільна якість перекладу

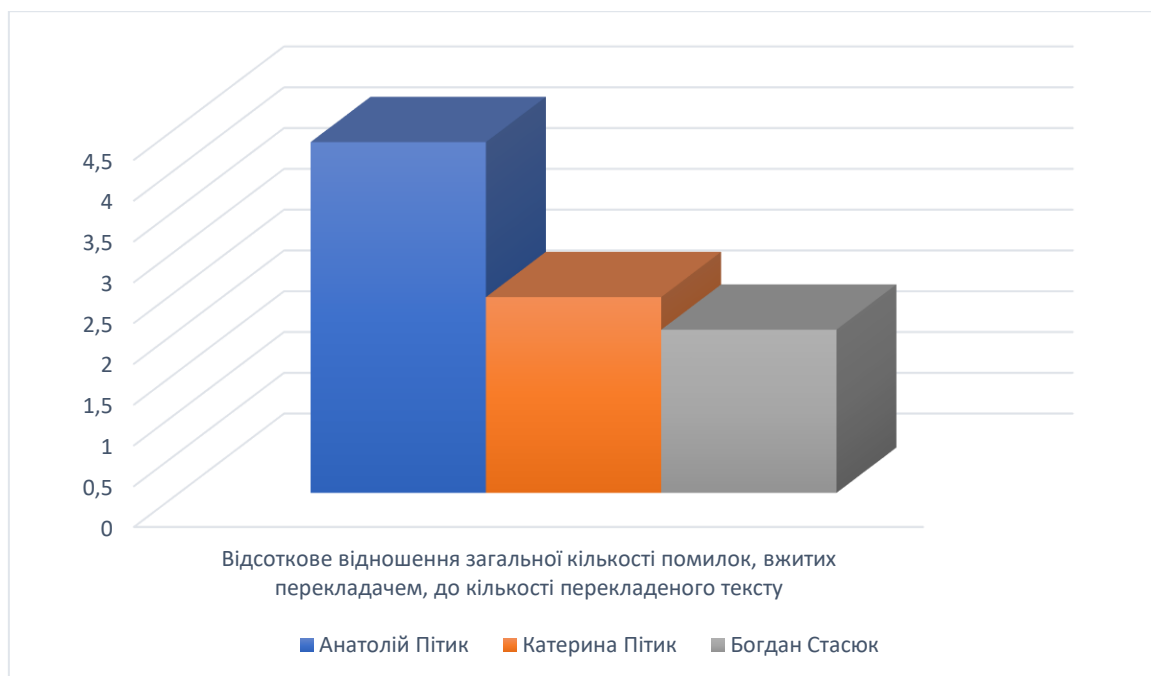
Частотність використання лексико-семантичних аномалій у творі

С. Кларк «Джонатан Стрейндж і м-р Норрелл»

ДОДАТОК В

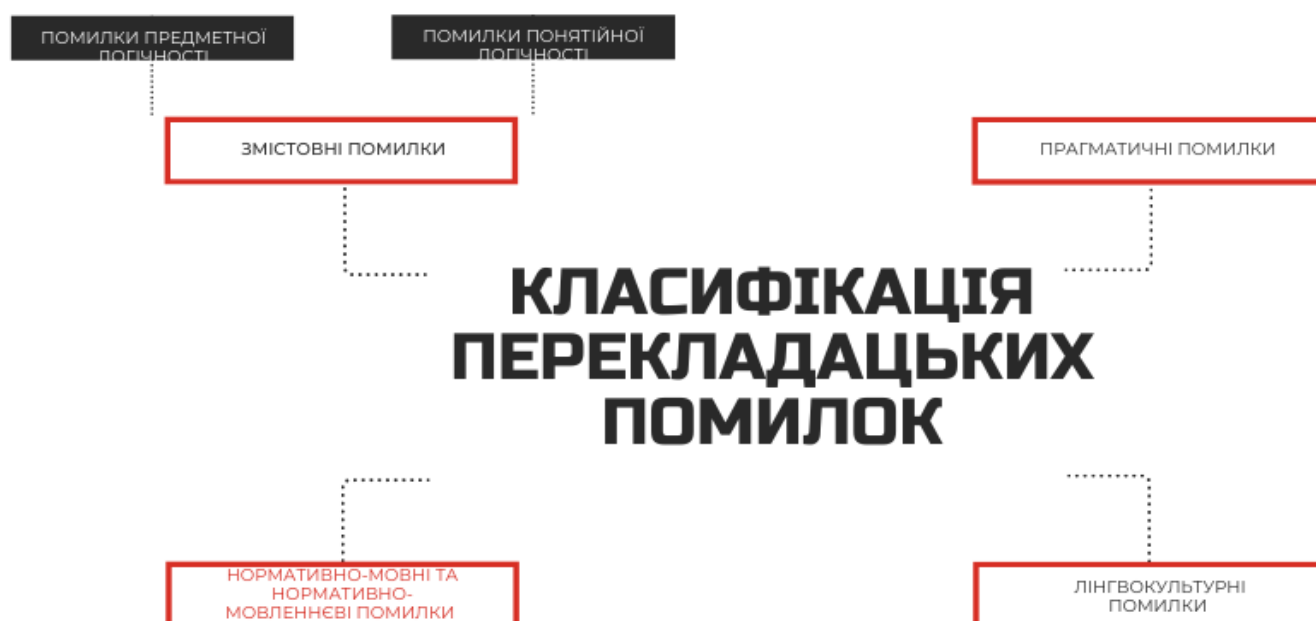
Кількість лексико-семантичних помилок у співвідношенні до загальної кількості перекладеного тексту серед різних перекладачів

Візуальне представлення основних методологічних етапів дослідження

ВІЗУАЛЬНЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ОСНОВНИХ
МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЕТАПІВ РОБОТИ

Класифікація перекладацьких помилок, на якій ґрунтується аналіз

Візуальне представлення класифікації перекладацьких помилок за типом експресивності

